

УРОКИ

№ 2 (46), квітень — червень, 2016 р.

ГОЛОКОСТУ

УКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРУ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ

XVI ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС УЧНІВСЬКИХ РОБІТ «ІСТОРІЯ І УРОКИ ГОЛОКОСТУ» ім. І.Б. МЕДВИНСЬКОГО

14–16 травня 2016 року в Києві проходив XVI Всеукраїнський конкурс учнівських дослідницьких і творчих робіт «Історія і уроки Голокосту» ім. І.Б. Медвинського. Організатором конкурсу виступив Український центр вивчення історії Голокосту за фінансової підтримки Євразійського єврейського конгресу, а також Посольства Держави Ізраїль в Україні. Секція з історії геноциду ромів під час Другої світової війни, як і кілька років поспіль, була проведена за підтримки німецького фонду «Пам'ять, відповідальність і майбутнє» (EVZ). У цьому році на конкурс було надіслано 70 робіт з 14 областей України, а також з Білорусі та Молдови. У фінал для захисту пройшли 52 роботи. Усього в конкурсі взяли участь близько 60 учнів 8–11 класів і 42 вчителі з України, Білорусі та Молдови. Серед робіт були дослідження локальної історії, історії геноциду ромів в Україні, загальнотеоретичні і творчі роботи. Пропонуємо Вам деякі з відгуків та рефлексій учасників Конкурсу.

14–16 травня 2016 року в Пущі-Водиці, під Києвом, відбувся XVI Всеукраїнський конкурс учнівських робіт «Історія та уроки Голокосту» ім. І.Б. Медвинського, який проводив Український центр вивчення історії Голокосту за підтримки Євроазійського єврейського конгресу, Посольства Держави Ізраїль в Україні та німецької фундації «Пам'ять, відповідальність та майбутнє». На урочистому відкритті була присутня видатна російська письменниця, правозахисник Алла Гербер, яка звернулася до присутніх з вітальним словом, наголошуючи на актуальності та необхідності дослідження теми Голокосту, бо саме це спонукає суспільство замислитися над тим, що ми, люди, взагалі знаємо про себе. Не зважаючи на те, що нариси Алли Гербер під

Під час відкриття Конкурсу

назвою «Я сть хто?» були опубліковані майже півстоліття тому, і на це питання шукали відповідь не лише письменниця, а й, як мінімум, два покоління її читачів, проте воно залишається актуальним і дотепер. «Что мы, люди знаем о себе? Что с нами может сделать пропаганда? Во что геббельсовская пропаганда превратила немецкий народ?», — такі риторичні питання задавала аудиторії А. Гербер, змушуючи слухачів замислюватися над історичними паралелями нинішніх реалій. Адже головне завдання студій з історії Голокосту — це не лише збереження пам'яті, а й запобігання геноцидам у майбутньому.

Цього року на конкурс було подано 70 робіт, 52 з них пройшли до фіналу і були допущені до захисту. Протягом двох з половиною днів свої роботи презентували учні з 14 областей різних регіонів України, а також школярі з Молдови та Білорусі. У складі журі XVI Конкурсу були: директор УЦВІГу Анатолій Подольський, учитель-методист гімназії №11 м. Дніпродзержинська Олександр Козорог, науковий співробітник Музею історії м. Києва, відповідальний секретар Громадського комітету для вшанування пам'яті жертв Бабиного Яру Віталій Нахманович, співробітник УЦВІГу, відповідальний редактор часопису «Голокост і сучасність» Михайло Тяглий, координатор освітніх програм УЦВІГу Віталій Бобров, учитель-методист СЗОШ №41 м. Чернівці Наталія Герасим, науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України Наталія Зіневич, директор музею Шолом-Алейхема Ірина Клімова та викладач Олександрійської гімназії м. Києва Наум Резніченко.

Зазвичай рівень дослідницьких та творчих робіт, відібраних на конкурс дуже високий. На кожен роботу були написані рецензії. Крім того, окремо для учнів та вчителів

Журі першої секції Конкурсу: А. Подольський, Н. Герасим, В. Бобров (зліва направо)

Віталій Нахманович і Михайло Тяглий проводили заняття, на яких навчали, як обирати теми для досліджень, аналізували типові помилки та давали рекомендації по використанню та оформленню використаних джерел та літератури. На занятті для вчителів старший науковий співробітник Національної академії наук України, гостьовий член журі секції «Нацистський геноцид ромів», Наталія Зіневич презентувала першу поетичну збірку української ромської поетеси Рані Романі «Міре дрога манула» («Народе мій, до тебе я звертаюсь!»). На виставці художніх робіт-переможців Конкурсу минулих років член журі художньої секції конкурсу, директор Музею Шолом-Алейхема, Ірина Клімова порадила, яких типових помилок варто уникати при виконанні та оформленні творчих робіт, та продемонструвала кращі взірці дитячих робіт, визначивши їхні переваги.

Перегляд фільму «Якщо ти виживеш. Історія Шмуеля Шило» та вистави «Валіза» театрального колективу «Наш театр» не лише викликали в глядачів емпатію, а й спонукали до нових роздумів над способами та засобами поширення інформації про трагедію Голокосту серед більшого кола людей.

Дослідження з теми Голокосту неминуче викликають в учнів та їх керівників інтерес до культури та традицій єврейського народу. Тому дуже доречною була виставка художніх робіт А.Фельдмана «На згадку про штетл», під час якої Ірина Борисівна Клімова ознайомила відвідувачів з сакральною юдейською символікою, предметами побуту, розповіла про особливості життя євреїв у маленьких містечках. Усі конкурсанти зазначали, що дана екскурсія була особливо цікавою та надзвичайно пізнавальною.

Треба зазначити, що тематика дослідницьких та художніх робіт, що подаються на конкурс, з року в рік стає дедалі різноманітнішою. Це можна пояснити тим, що досвід наукових керівників зростає з кожним новим навчальним проектом УЦВІґу, і в них особисто виникає потреба поглянути на історію Голокосту під новим кутом, розглянути нові, малодосліджені аспекти цієї теми, до чого вони залучають і своїх учнів. Крім того, з'являються і нові технічні можливості для презентації історичних досліджень не лише традиційним засобом — у вигляді друкованих робіт, а й створення електронного продукту, який, завдяки мережі Ін-

тернет, легше поширювати серед широкого загалу, і який викликати більше жвавий інтерес у сучасній молоді.

Дуже оригінальною в цьому сенсі була ідея учнів СЗОШ №41 м. Чернівці Миколи Ілащука та Віктора Паскара, які розробили інтерактивну карту «Депортація євреїв Буковини до Трансністрії». Ці ж хлопці подали на конкурс фільм про свого видатного земляка Йозефа Шмідта «Голос, який зчарував світ».

Учні Кам'янсько-Дніпровської гімназії «Скіфія» із Запоріжжя теж презентували фільм «Єврейська історія Кам'янки-Дніпровської». Але перемогу одержали учні Первомайського НВК «ЗОШ №15-колегіум» Нотевський Євген, Ковбасюк Станіслав та Мячков Владислав з фільмом «Миттєвості історії євреїв Первомайська». Ця робота отримала схвальну рецензію та позитивні відгуки глядачів. Парадоксальним є те, що усі фільми презентувалися в секції літературних робіт, і цього року їх було, як ніколи, багато. І якщо тенденція до зростання кількості саме таких робіт буде зберігатися, то в наступні роки організаторам конкурсу доведеться відкривати окремо кінематографічну секцію. Ця ситуація ще раз доводить, що усі 16 років свого існування конкурс «Історія і уроки Голокосту» не стоїть на місці, а розвивається та змінюється з плином часу, і це викликає асоціативні паралелі з історією розвитку Літературного товариства ім. Т.Г. Шевченка, яке менше, ніж за два десятиліття, досягло таких визначних успіхів у різних сферах українознавства, що було реорганізовано в Наукове — з окремими секціями.

З кожним роком також зростає кількість та якість художніх робіт, представлених на конкурс. До картин та колажів цього року додалися інсталяції. Відомі біблійські сюжети, літературні твори та фільми з теми Катастрофи європейського єврейства лягли в основу триптиху «Украденне дитство» учениці Первомайського НВК «ЗОШ №15-колегіум» м. Первомайська Миколаївської області Єлизавети Савчак. Малюнок «Ціль» та супроводжувачий його вірш учня Скадовської ЗОШ №3, що на Херсонщині, Шаповала Іллі змусили усіх присутніх замислитися, яким чином сучасні комп'ютерні ігри-«стрілялки» впливають на свідомість підлітків. Юний автор піднімає питання впливу комп'ютерних ігор на психологію дітей, адже комп'ютерні «стрілялки» дозволяють зробити вбивство психологічно прийнятнішим. Згадуючи уроки Голокосту, цей вірш і малюнок виступають своєрідним застереженням сучасній молоді.

Цікавим та несподіваним за висновками було дослідження учня Червоноградської гімназії, що на Львівщині, Шаршакова Богдана «Історія руйнації єврейської общини нашого краю (Жовківщина, Сокальщина)». Хлопець дізнався про землячку Денисюк Кароліну, якій було присвоєне звання Праведниці народів світу, і виявив, що її рідні не лише не вважають вчинок своєї матері та бабусі по праву єврейської родини чимось надзвичайним, а й ставляться до нього настільки байдуже, що навіть не зберегли саму нагороду. Хоча тему свого дослідження Богданові вдалося повністю розкрити, але при цьому в нього виникло набагато більше запитань, ніж було до початку роботи над темою. І тому хлопець по закінченню презентації своєї роботи, не чекаючи запитань конкурсантів, їхніх наукових керівників та журі, всупереч правилам конкурсу, сам звернувся з питаннями до аудиторії. Вогник пошуку, який запалює в учнях конкурс «Історія і уроки Голокосту», мотивує

дітей до подальшого поглибленого вивчення та осмислення теми Шоа. Оригінальним було дослідження гімназисток з міста Осиповичі Могильовської області Республіки Білорусь Офіцерової Лінари та Крехталевої Єлизавети. Дівчата зробили детальний порівняльний аналіз по висвітленню теми Голокосту в підручниках Росії, України та Білорусі.

Цікавою для багатьох конкурсантів була робота учнів Скадовської ЗОШ № 3 Клименка Руслана та Муралди Наміг Ідрис огли «Знаменитые цыгане, пострадавшие от геноцида во время Второй мировой войны». Хлопці дослідили долі відомих ромів — Броніслави Вайс (Папуші), Матео Максимова, Жана Батиста Рейхарда (Джанго), боксера Троллямана. І хоча структура самої роботи викликала в рецензента деякі зауваження, проте слухні поради, які надали хлопцям члени журі, допоможуть у подальшому як вдосконалити саму роботу, так і підвищити рівень майбутніх досліджень з даної проблематики. А що ці дослідження будуть продовжуватись, немає сумніву, оскільки, як виявилось у процесі написання конкурсної роботи, в одного з хлопчиків є ромське коріння, і вже на зміну загальній мотивації дослідження теми нацистського геноциду ромів прийшла особиста.

Зупинимося докладніше на роботі секції «Доля ромів на теренах окупованої України під час Другої світової війни». Кількісний склад даної секції, на відміну від попередніх років, зростає — цього року в ній взяли участь сім конкурсантів з Волинської, Миколаївської, Полтавської, Харківської та Херсонської областей країни. На жаль, поки що зберігається тенденція відсутності саме ромських учнів, які б представляли дослідницькі або мистецькі роботи на тему трагедії власного народу. Але сподіваємося, що розширення аудиторії конкурсу в майбутньому призведе до подолання цього «неправильного правила». Щодо тематики наданих на конкурс та представлених для захисту робіт, можна помітити, що, з одного боку, вона розширюється — автори намагаються висвітлити як регіональні та місцеві особливості геноциду ромів на теренах окупованої України, так і звернути увагу на такі окремі важливі аспекти цієї теми, як історія геноциду в особистісному вимірі, стратегії виживання та намагання чинити спротив політиці вбивств, прослідкувати місце расизму в ідеології нацизму, що уможливило дискримінацію та врешті решт убивство ромів. З іншого боку, виявляється, що багато наукових керівників

уникають обирати з учнями дослідження тематики геноциду ромів через те, що начебто на цю тему доступно надто мало історичних джерел та наукової літератури. Це дійсно так, але останніми роками ситуація змінюється. У зв'язку з цим хочеться привернути увагу колег до окремого веб-сайту Українського центру вивчення історії Голокосту, що спеціально присвячений геноциду ромів окупованої України — www.gomagenocide.com.ua — який перетворився на потужний ресурс з даної теми та містить бібліографію, повнотекстові версії статей, книжок, аудіо- та відеоматеріали про геноцид ромів на теренах окупованої України.

Гідно представили на конкурсі Республіку Молдову з літературними роботами на тему Шоа Іфтодій Арина (м. Бельци) та Лука Анастасія (м. Келерашь). Арина написала художнє оповідання на основі реальної історії про оркестр зі скрипок, господарі яких загинули в Аушвіці, а їхні музичні інструменти породжують мандрувати світом і нагадувати про страшну трагедію, що сталася з їхніми власниками.

Тема порятунку євреїв у роки Голокосту розглядалася в кількох роботах. Найбільш цікавим, на мій погляд, було дослідження «Евакуация и бегство во внутренние районы СССР во время Второй мировой войны», яке здійснила учениця ЗОШ № 9 м. Дружківка Донецької області Шейко Анжела.

Приємно відзначити, що наша рідна Миколаївщина була представлена на конкурсі досить потужно. З різних міст області було представлено 14 робіт, 7 з них стали призерами. Усі учасники отримали грамоти та нагороди у вигляді літератури, відеоматеріалів, репродукцій картин на тему Катастрофи. На церемонії закриття конкурсу був присутнім Надзвичайний та Повноважний Посол Держави Ізраїль в Україні пан Еліав Белоцерковські. Хтось із мудрих сказав, що «Життя — це не те, що прожито, а те, що запам'яталося». Конкурс учнівських робіт «Історія і уроки Голокосту», безумовно, один з найяскравіших і незабутніх моментів для усіх, хто до нього причетний, — і організаторів, і членів журі, і учнів-конкурсантів, і вчителів-наукових керівників. Щороку цей конкурс збирає в Києві дітей з різних куточків України, Молдови, Білорусі, сприяючи об'єднанню однодумців, і вихованню нового покоління, яке здатне мислити критично, бути стійким до упереджень та пропаганди.

Анна Сизова,

учитель історії, м. Первомайськ Миколаївської області

Міжнародний характер конкурсу придали прошедшие в финал учащиеся из Беларуси и Молдовы. Наши представителями стали Анастасия Лука, восьмиклассница Теоретического лицея имени Михаила Садовяну из Калараша, и учащаяся XI класса Теоретического лицея имени Штефана чел Маре города Бельцы Арина Ифтодий (научный руководитель — координатор инициативной группы учителей Молдовы, исследующих и преподающих историю Холокоста Инна Гортолум).

В течение трёх дней ученики защищали свои конкурсные работы. Анастасия Лука в очерке «Встреча с прошлым» поделилась впечатлениями об экскурсии по историческим местам Калараша, на которой она была гидом для гостей из Еврейского культурного центра КЕДЕМ.

Учасник Журі, науковий співробітник УЦВІУ М. Тяглий

Гостям тогда показали не только уцелевшие образчики еврейской архитектуры и экспонаты городского историко-этнографического музея, но и привели их к памятникам над могилами евреев, зверски замученных летом 1941 года. Бельчанка Арина Ифтодий презентовала эссе «О чём плачут скрипки», основанное на необычном событии в культурной жизни Германии. Речь идёт о концерте, на котором артисты, спустя 70 лет после окончания войны, играли на музыкальных инструментах, принадлежавших еврейским мастерам и музыкантам, пострадавшим в годы Холокоста. Скрипки вместе со своими хозяевами испытали муки Катастрофы, но, в отличие от них, выжили...

Ребятам предоставили возможность общаться со специалистами в области еврейской истории и культуры. Это, во-первых, Анатолий Ефимович Подольский, директор Украинского центра изучения истории Холокоста, — человек безграничных знаний, а также неиссякаемого юмора, что немаловажно, когда посвящаешь свою жизнь «чёрным» страницам истории. С радостью мы встретили Михаила Ивановича Тягло, в Кишинёве его помнят как лектора на Международном семинаре учителей «Исследование Холокоста — путь к толерантности» в сентябре 2012 года. Но особенно порадовали презентации, подготовленные Ириной Борисовной Климовой — украинской художницей, директором Музея Шолом-Алейхема в Киеве. Прекрасный знаток еврейской культуры, она представила богатую экспозицию работ художника Альберта Фельдмана, помогла заглянуть в истоки еврейской духовности и хоть немного познать смысл её богатой символики.

Участник Жюри, искусствовед И. Климова проводит экскурсию по выставке «На память о шетле»

Для ребят большим приятным сюрпризом стало и знакомство с молодыми артистами коллектива «Наш театр», представившего спектакль по произведению М. Сикорского-Мищука «Чемодан». Киевские встречи произвели на их юных участников большое впечатление и настроили на продолжение поиска, на новые творческие работы. *Надеемся, что многочисленные обращения к республиканскому руководству со стороны Еврейской общины Республики Молдова и инициативной группы учителей, преподающих историю Холокоста, будут услышаны и подобные конкурсы вскоре пройдут и у нас дома.*

Напомню, что очерк нашей лицеистки А. Лука был опубликован на сайте Dorledor в январе нынешнего года. И на этот материал откликнулись многие пользователи Интернета, в том числе и граждане Израиля, Канады, США. Среди них и сообщение Беллы Израйловой (Хамир). Много лет она, жительница Тель-Авива, общалась со своими бывшими соотечественниками-каларашцами. Собрав воедино эти воспоминания многих земляков, Белла прислала нам мартиролог, в котором более тридцати фамилий. Начинается он с перечня евреев, расстрелянных на опушке Ватаманянского леса: *«Шварцман Арон, 1894 года рождения, известная личность в Калараше, отдал целый этаж своего дома под синагогу; его долго прятали крестьяне, но он не хотел, чтобы кто-то пострадал, и просил выдать его румынам. Сам вышел и сел у дороги. Люди ему носили еду. Потом был расстрелян...*

Финкель Чарна, 1878 года рождения, не эвакуировалась из-за брата-цадика, который был болен; расстреляна вместе с братом... Лемперт Берл, 1901 года рождения, МОЙ ДЕД, погиб под Полтавой в 1943 году...».

Полный «список Беллы» я прилагаю к этой заметке. Читатели, которых лично касаются те страшные события, могут обратиться с воспоминаниями и к нам в лицей, и в редакцию Dorledor. Такие свидетельства очевидцев трагедии и переживших Катастрофу будут полезны не только учащимся, но и забывшим уроки Холокоста.

*Светлана Ванюткина (Зосим),
учитель истории Теоретического лицей
им. М. Садовяну, Калараш.
Источник: www.dorledor.info/node/22113*

«Через історію євреїв ми повертаємо собі власне минуле» — історик

У травні в Київ завітали діти із 14 областей України, а також із Білорусі та Молдови. Вони учасники XVI Всеукраїнського конкурсу учнівських дослідницьких і творчих робіт «Історія і уроки Голокосту». У своїх роботах учні відобразили фрагменти локальної історії геноциду євреїв та ромів в Україні. Організатор конкурсу Український центр вивчення історії Голокосту. Центр проводить багато освітніх проєктів у царині вивчення історії Голокосту: семінари, конкурси, виставки тощо. «Наша ініціатива поступово переходить на місця. Виставка «Єврейські діти України — жертви Голокосту» вже побувала в Цурюпинську, Новокосянтинівці, Харкові, Дружківці, а нині експонується в Кременці. Графік виставки розписаний на рік вперед», — розповів Анатолій Подольський, директор Українського центру вивчення історії Голокосту.

За його словами, через єврейську історію ми повертаємо собі власну минувшину. Навіть болючі сторінки минулого є невід'ємною її частиною. Історик стверджує — ми досі плутаємося в поняттях відповідальності й провини. «Багато говорять, що українці допомагали нацистам знищувати євреїв. Але поліцію позначали не за національним, а за географічним принципом. Тож так звана «українська поліція» у своїх лавах мала, крім українців, також росіян, білорусів, поляків та інших», — каже дослідник.

Виступи учасників під час закриття Конкурсу

Глибоке усвідомлення різниці між відповідальністю і провиною демонструє Німеччина. Сучасні німці розуміють, що персонально вони не несуть відповідальності за злочини своїх предків під час Другої світової війни. Разом з тим, вони не відокремлюються від цієї трагедії, оскільки вона є частиною їхньої спільної пам'яті. В Україні усе помітнішою стає тенденція до одностороннього висвітлення минулого. З одного боку, засуджуємо злочини радянського тоталітаризму. Поряд із цим замовчуються болючі й неоднозначні питання. «У світлі засудження радянської політики активно вибудовується героїчний, «праведний» образ українського минулого. Однак це шлях у нікуди. «Розстрілювали тільки нацисти, ми — невинні і крапка». Але ж тут не можна поставити крапки. Ми були і серед жертв, і серед катів», — сказав Анатолій Подольський. Учні та вчителі не лише поділилися своїми розвідками з історії геноцидів ХХ століття. Вони разом з акторами спектаклю «Валіза» відчували трагедію «маленької» людини з повоєнної Європи, яка відчайдушно шукає своє втрачене коріння.

Аліна Плеханова,
випускниця освітніх проєктів УЦВІУ
Джерело: www.gazeta.ua

Секція «Доля ромів на теренах окупованої України під час Другої світової війни — 2016»: короткі рефлексії члена журі

Як це вже відбувається кілька років поспіль, цього року учнівські роботи на вищезазначену тему також склали невід'ємну частину науководослідного простору конкурсу. У цій секції на фінальному етапі конкурсу взяли участь сім конкурсанти з Волинської, Миколаївської, Полтавської, Харківської та Херсонської об-

ластей країни — можна побачити, що і західна, і східна, і центральна і південна частини учнівської аудиторії країни були представлені, а значить, викладачі, тобто наукові керівники, відчувають інтерес до теми трагічної долі ромів

під час Другої світової війни та нагальність включення її до загального наративу про війну та геноциди, що відбулися на українських землях. Приємно також зазначити факт зростання кількості таких робіт у порівнянні із статистикою минулорічного конкурсу.

Якщо взяти до розгляду змістовний аспект сесії, яка відбулася, тобто тематичну спрямованість наданих на конкурс досліджень, то можна побачити, що вона теж змінюється. На додаток до робіт, у яких антиромська нацистська політика розглядалася у загальному вигляді, побільшало краєзнавчих підходів, а саме спроб дослідити місцеві особливості геноциду ромів. Цей напрям слід вважати перспективним, адже локальні події геноциду ромів вивчені вкрай недостатньо, тому будь-яка спроба зафіксувати невідоме місце загибелі ромів, надати фотографію цього місця та (за наявності) пам'ятника на ньому, розпитати місцевих свідків та зафіксувати їхні спогади — це те, що виводить

Роботу захищає Ірина Лобко (Полтавська гімназія № 21, тема роботи «Доля ромів у часи Другої світової війни»).

учнівську роботу на новий рівень та забезпечує їй не лише високу якість, а й наукову новизну.

Поряд з цим, величезне значення мають спроби не лише описати загальні закономірності або регіональні особливості геноциду ромів, а й надати спробу зазирнути у внутрішній світ жертв, описати їхні почуття та сприйняття переслідувань, їхні реакції на геноцид. Відомо, що саме відсутність «персоналістичного» підходу та досліджень про особистісний вимір страждань ромів — це те, що ускладнює викладання цієї теми. Тому важливою була поява цього року на секції роботи про окремих відомих ромів, що здійснили внесок у розвиток європейської культури та зазнали переслідувань у часи нацизму. Їхні окремі біографії та життєві траєкторії дозволяють наповнити змістом статистичні географічні дані, якими здебільшого ми можемо оперувати при розгляді даної теми.

Ще одним важливим виміром при вивченні теми геноцидів є їхнє порівняння. «Порівнювати» не означає «отожнювати» або з'ясовувати, чиї страждання були жорстокішими. Але саме застосування порівняльного підходу надає історикам можливість краще зрозуміти ідеологічні та організаційні механізми втілення кожного з випадків геноциду в життя, краще зрозуміти як спільне, так і відмінне між ними. Тому ще одну з робіт у даній секції, яка поєднувала у полі розгляду долі двох груп — євреїв та ромів на

теренах одного з окупованих регіонів України — теж слід розглядати як сміливий та актуальний підхід.

Поряд із досягненнями цьогорічної секції, варто звернути увагу на те, над чим робота ще попереду. Донині у роботі даної секції ще не було жодного випадку, щоб у ній брали участь учні ромського походження із дослідницькими або художніми роботами про трагічне минуле власної спільноти. Щодо рівня зацікавленості наукових керівників темою, він є високим — але виявляється, що багато вчителів не поспішають обирати з учнями тематику геноциду ромів через те, що начебто на

цю тему доступно надто мало історичних джерел та наукової літератури. У зв'язку з цим хочеться знову привернути увагу колег до окремого вебсайту Українського центру вивчення історії Голокосту, що спеціально присвячений геноциду ромів окупованої України — www.romagenocide.com.ua — який перетворився на потужний ресурс з даної теми та містить бібліографію, повнотекстові версії статей, книжок, аудіо та відеосвідчення, довідкові матеріали.

Михайло Тяглий,

Український центр вивчення історії Голокосту

ПЕРЕМОЖЦІ XVI ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ УЧНІВСЬКИХ РОБІТ «ІСТОРІЯ І УРОКИ ГОЛОКОСТУ» ІМ. І.Б. МЕДВИНСЬКОГО

Переможцями цьогорічного конкурсу в секціях стали:

1 місце

Дослідницькі роботи:

Мавродій Ірина

Назва роботи: «Мотиви і способи порятунку євреїв під час нацистської окупації Харківщини». м. Харків, Харківська ЗОШ № 151. Керівник: Антоненко Людмила Юріївна.

Савченко Олександра

Назва роботи: «Діти в гетто». м. Дніпродзержинськ, КЗ «Спеціалізована школа з поглибленим вивченням іноземних мов I ступеня — гімназія № 11 м. Дніпродзержинська». Керівник: Козорог Олександра Геннадіївна.

Літературні роботи:

Нотевський Євген

Відеофільм «Миттєвості історії євреїв Первомайська». м. Первомайськ, Первомайський НВК «ЗОШ I–II ст. № 15-колегіум». Керівник — Сизова Анна Володимирівна.

Художні роботи:

Савчак Єлизавета

Цикл інсталяцій на тему: «Украденне дитство». Складається з трьох окремих робіт: 1) «Лестниця Якова» для обречених»; 2) «Узри во мне человека!»; 3) «По ту сторону зла...». м. Первомайськ, Первомайський НВК «ЗОШ I–II ст. № 15 — колегіум». Керівник: Сизова Анна Володимирівна.

2 місце

Дослідницькі роботи:

Шейко Анджела

Назва роботи: «Евакуация и бегство евреев во внутренние районы СССР во время Второй мировой войны». м. Дружковка, Загальноосвітня школа № 9. Керівник: Макарова Ніна Георгіївна.

Горбачова Вікторія

Назва роботи: «Єврейські землеробські колонії Миколаївщини: від заснування до подій Голокосту». м. Миколаїв, Миколаївська загальноосвітня школа I–III ступеня № 29. Керівник: Грицюк Лариса Анатоліївна.

Літературні роботи:

Барабаш Діна

Оповідання «Ілюзія». м. Кривий Ріг, Криворізький Центрально-Міський ліцей. Керівник: Барабаш Наталя Олександрівна.

Паскар Віктор

Назва роботи: «Йозеф Шмідт. Голос, який чарував світ». м. Чернівці, СЗОШ № 41 м. Чернівців. Керівник: Герасим Наталя Павлівна.

Художні роботи:

Піскун Юлія

Малюнки: «Життя триває», «Ми не можемо мовчати», «Біль пам'яті». м. Миколаїв, Загальноосвітня школа № 53. Керівник: Данилова Катерина Михайлівна.

3 місце

Дослідницькі роботи:

Ілащук Микола, Паскар Віктор

Назва роботи: «Депортація євреїв Буковини до Транс-

ністрії». Інтерактивна карта. м. Чернівці, СЗОШ № 41 м. Чернівців. Керівник: Герасим Наталія Павлівна.

Мартишко Анастасія

Назва роботи: «Історизм та психологізм «Щоденника» Анни Франк». м. Переяслав-Хмельницький. Переяслав-Хмельницька загальноосвітня школа I–III ступенів №2. Керівник: Одинець Валентина Вікторівна.

Літературні роботи:

Ткачук Катерина

Збірка дитячої творчості: «Дзвони зраненої пам'яті». с. Борисів, Ізяславського району Хмельницької області, Борисівський НВК «ЗОШ I–III ст. — дитячий садок». Керівник: Лисак Наталія Володимирівна.

Художні роботи:

Данілова Ганна

Композиція: «Осмилення Голокосту». Малюнки: «Діти і Голокост. Депортація», «Діти і Голокост. Приниження». с. Новокосянтинівка Братського району Миколаївської області, Новокосянтинівська ЗОШ I–III ст. Керівник: Більченко Олена Вікторівна.

Данілова Олена

Малюнки: «Сторінками щоденника Анни Франк». с. Новокосянтинівка Братського району Миколаївської області, Новокосянтинівська ЗОШ I–III ст. Керівник: Більченко Олена Вікторівна.

Секція: «Доля ромів на теренах окупованої України під час Другої світової війни»

1 місце

Маркелова Марія

Назва роботи: «Доля ромів (циган) Очаківського пові-

ту (Губернаторство «Трансністрія» в роки окупації (1941–1944 рр.)). м. Миколаїв, Миколаївська загальноосвітня школа I–III ступеня № 29. Керівник: Мороз Євген Олександрович.

2 місце

Макарук Катерина

Назва роботи: «Трагедія євреїв та ромів Ратнівщини в роки нацистської окупації». смт. Ратне, Волинська область. Загальноосвітня школа I–III ступеня № 2 смт. Ратне ім. М. Заліпи. Керівник: Зінчук Наталія Петрівна.

3 місце

Лобко Ірина

Назва роботи: «Доля ромів у часи Другої світової війни». м. Полтава, Полтавська гімназія № 21. Керівник: Посмітна Світлана Василівна.

МІЖНАРОДНІ ОСВІТНІ ПРОЕКТИ ЦЕНТРУ

ОСВІТНІЙ КУРС «ГЕНОЦИД ЄВРЕЇВ ЄВРОПИ: ІСТОРИЧНА ПЕРСПЕКТИВА ТА ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ». ВСТУПНИЙ СЕМІНАР.

27–29 травня 2016 року в Києві працював вступний київський семінар з освітнього курсу «Геноцид євреїв Європи: історична перспектива та підходи до вивчення». Цей курс проводить Український центр вивчення історії Голокосту спільно з Музеєм та Меморіалом «Будинок Ванзейської конференції, за підтримки Посольства Німеччини в Україні. Учасники знайомились, презентували свої дослідження, брали участь в обговореннях та слухали лекції. Наприкінці першого дня також переглянули та обговорили фільм «Прощавайте, пане Шварц» («Торішний сніг») режисерки Яель Реувені (Ізраїль/Німеччина). За програмою було також заплановано відвідини місць пам'яті в Києві. Серед цих місць — Меморіальний комплекс «Биківнянські могили», Національний заповідник «Бабин Яр» та Музей історії України в Другій світовій війні. Наразі розпочався дистанційний навчальний етап, а в серпні відбудеться завершальна навчальна подорож до Музею та Меморіалу «Будинок Ванзейської конференції». До Вашої уваги вибрані відгуки та рефлексії учасників Освітнього курсу. Центр планує опублікувати найближчим часом відгуки всіх учасників.

Учасниками семінару стали 15 студентів, аспірантів та молодих дослідників, що навчаються та працюють у багатьох містах України, серед яких Київ, Харків, Тернопіль, Кривий Ріг. Ця подія збрала разом істориків, філологів, журналістів, дослідження яких пов'язані з історією Голокосту, Представлення дослідницьких інтересів та діяльності кожного з учасників семінару визвали жваве обговорення, що дає підстави сподіватись на створення та подаль-

ше збільшення завдяки цьому проекту мережі зацікавлених схожою проблематикою молодих спеціалістів. Це може стати поштовхом для продукування нових актуальних між-дисциплінарних проектів.

Вступний семінар був присвячений геноциду євреїв Європи з фокусом на Україну. Важливою особливістю курсу, на нашу думку, є широкий контекст презентації трагедії європейського єврейства. Лекції та їх подальші обговорення, дискусії та екскурсії не були зосереджені виключно на

Під час роботи семінару в Києві

фактографічній історії Голокосту. Більш широкий контекст, а саме вивчення тоталітарних режимів першої половини ХХ ст., їхніх злочинів, інших масових вбивств та їх причин надали змогу учасникам проекту подивитись на свої дослідження під новим кутом зору. Лекційна частина курсу була представлена надзвичайно насиченими лекціями з подальшим обговоренням, які ознайомили слухачів з важливими проблемами історії Голокосту та Другої світової війни, представивши та прокоментувавши актуальні дослідження що, безумовно, стане в нагоді молодим науковцям.

Екскурсійна частина семінару в Києві також була дуже насиченою. Учасники проекту відвідали «місця пам'яті» пов'язані з «важкою історією» України 1930–1940-х рр. — Меморіальний комплекс «Биківнянські могили», Національний історико-меморіальний заповідник Бабин Яр та Національний музей історії України в Другій світовій війні. Попрацювавши в групах, учасники семінару представили колегам аналіз історії створення згаданих меморіальних місць, їх функції сьогодні, власні рефлексії після відвідування тощо. Наприкінці екскурсійного дня відбулась дискусія щодо особливостей вшанування пам'яті та меморіалізації жертв масових вбивств на прикладі відвіданих місць.

Після прослуховування вступного семінару до курсу склалося враження, молоді дослідники, представники гро-

Учасник Освітнього курсу І. Дворкін

мадськості вже готові до сприйняття трагедії українського єврейства часів Другої світової війни як частини історії України. Вони розуміють важливість відповідальності сучасників за пам'ять про минуле, необхідність формування об'єктивної картини історичної пам'яті про злочини тоталітарних режимів на теренах України, як зазначає Анатолій Подольський. На скільки поширена ця думка в суспільстві і серед українських можновладців ми зможемо зрозуміти вже цієї осені під час відзначення 75 роковин трагедії Бабиного Яру.

Ігор Дворкін

к. іст. наук, доцент кафедри політичної історії НТУ «ХПІ»,
координатор проєктів Центру досліджень міжетнічних
відносин Східної Європи, м. Харків

Історія України складається з історії людей, які на її території жили, живуть і будуть жити, незважаючи на їх національність, віросповідання чи різне світосприйняття. Це потрібно розуміти, аби будувати спільне майбутнє на засадах демократизму та добросусідства. Безсумнівно, дослідження долі українських євреїв в роки Другої світової війни це також вивчення трагічної сторінки історії України в цілому. Тому просто необхідно розвивати дослідження історії різних народів, зокрема євреїв, які жили на території нашої держави. Беручи це до уваги, дуже важливо стимулювати науковий та громадський інтерес до згаданої проблеми.

Екскурсія теренами Бабиного Яру. Проводить М. Кальницький

Український центр вивчення історії Голокосту (далі — УЦВІГ) це одна із небагатьох організацій на даний момент, яка розуміє необхідність вищесказаного. Саме його стараннями в Києві з 27 по 29 травня відбувся вступний навчальний семінар курсу «Геноцид євреїв Європи: історична перспектива та підходи до вивчення». Співорганізаторами проєкту також є німецькі колеги (музей та меморіал «Будинок Ванзейської конференції»). Курс став можливим за підтримки Посольства Німеччини в Україні.

Початок курсу був дуже насиченим та продуктивним. Учасники вступного семінару протягом трьох днів продемонстрували і обговорили теми своїх досліджень. Також було прослухано кілька цікавих лекцій, які провели директор УЦВІГ Анатолій Подольський («Періодизація Голо-

косту, особливості антиєврейської пропаганди»), науковий співробітник УЦВІГ Михайло Тяглий («Механізм «остаточного розв'язання». Феномен злочинців та спостерігачів», «Інші жертви нацизму: політика щодо ромів»), та старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України Тетяна Пастушенко («Інші жертви нацизму: примусові працівники та військовополонені»). Учасники курсу відвідали тематичні місця пам'яті (Національний музей історії України в Другій світовій війні, Національний історико-меморіальний заповідник Бабин Яр, Меморіальний комплекс «Биківнянські могили»). Після цього було обговорення різних проблем, які пов'язані із колективною пам'яттю про злочини проти людяності та масові вбивства в Україні. Дослідники мали можливість проаналізувати особливості шанування та меморіалізації жертв геноциду.

Особливе враження на учасників курсу справило перегляд документального фільму «Прощавайте, пане Шварц». У ньому на прикладі однієї сім'ї було продемонстровано ставлення до Голокосту, в залежності від покоління. Емоційно подібне кіно дивитись нелегко, але потрібно. Звичайно, що кінематограф в сучасному світі дуже впливає на громадську думку і може стимулювати зацікавлення тою чи іншою проблемою.

Внаслідок трьох плідних днів роботи учасники семінару погодились між собою, що в Україні все ще потрібно багато працювати над дослідженням «важких» епізодів історії. Насамперед йдеться про те, що потрібно вивчати трагедію українських євреїв, як частину історії України. Також дослідники проявили консенсус в питанні як ставитись до випадків, коли українці брали участь в здійсненні Голокосту. Не слід брати на себе вину за скоєне попередніми поколіннями, а слід брати відповідальність. Важливим висновком є те, що Україна повинна розробити правильну політику пам'яті за трагічно заггиблими в роки війни (речі потрібно називати своїми іменами).

*Зілінський Володимир,
аспірант Львівського національного
університету імені Івана Франка.*

Враження, думки, осмислення

Не буду починати з банального нагадування того, що Голокост — тема надзвичайно актуальна для українського соціуму. Я почну з того, що дуже мало людей над цим замислюється. Тому суспільне завдання істориків полягає в актуалізації, поясненні та поширенні інформації щодо цієї сторінки в історії. Дуже слухними є слова Наталі Яковенко: «Історик, як відомо, працює перевізником на переправі між теперішнім і минулим — возить туристів на той бік річки забуття, що її колись називали Летою. Самотужки екскурсант, по-перше, туди не потрапить, а по-друге — заблукає в експозиції». Дуже соромно визнати те, що «губляться в експозиції» дуже часто і самі історики. Як наслідок, маємо неправильне розуміння суспільством ключових подій історії.

Український центр вивчення історії Голокосту покликаний виправити ці недоліки, дати поштовх до роздумів, і, щонайважливіше — впорядкувати свої знання. Якщо говорити ближче до справи, то за три дні семінару організатори та викладачі зробили для нас щось таке, що було рушійною

силою до метаморфоз в моєму баченні проблеми вивчення історії Голокосту. По-перше, семінар був чудово структурований та включав у себе як академічні заняття (лекції, обговорення, тренінги) так і екскурсії (та їх подальше обговорення), а також перегляд фільму. По-друге, для мене важливим було спілкування з однодумцями, було цікаво дізнатися про наукові доробки, плани досліджень моїх колег. Адже, погодьтесь, в колі колег ти завжди аналізуєш себе відносно їх і це є дуже добрим полем для роздумів. Окрім цього, я для себе відзначила багато цікавої літератури та кінофільмів з теми, які вони мені радили.

По-третє, практичні навички, що я отримала будуть слугувати в моєму повсякденному житті. Бо хіба ж раніше я задумувалась над тим, що надпис на пам'ятнику може бути не вірним? Або що з пам'ятником можна вести цілі розмови, тому, як виявляється, вони є жвагими співбесідниками, якщо ти умієш ставити правильні питання до них. З превеликою гордістю можу заявити, що саме на цьому семінарі мене таки навчили це робити.

Окремо хочу відзначити лекції пана Михайла Тяглого. Він дуже просто, структурно пояснив склад та механізм дії збройних сил у Третьюму Райху, пояснив, що антисемітизм не був зумовлений лише прямими вказівками «згори». Також хотілося б дізнатися про політику пам'яті в сучасній Німеччині. Довідатись, як могли відрізнитись стратегії виживання євреїв на окупованих територіях.

Щиро вдячна Українському центру вивчення історії Голокосту за надані академічні та науково-популярні матеріали з теми Голокосту.

*Таня Бородіна
студентка Магістерської програми з юдаїки НаУКМА, м. Київ*

Враження від освітнього курсу «Геноцид євреїв Європи: історична перспектива та підходи до вивчення»

27 травня в Києві розпочався навчальний освітній курс «Геноцид євреїв Європи: історична перспектива та підходи до вивчення». Перша вступна частина пройшла в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України. Вона тривала три дні та мала семінарський характер.

Я познайомилася з молодими дослідниками з різних міст України, чия сфера наукових зацікавлень торкається теми Голокосту. Було цікаво послухати презентації їх досліджень, особливо старших колег, хто вже викладає у вишах, організовує заходи, дотичні до вивчення цієї теми, проводить активну роботу з дітьми, працює в музейних установах. Я не втратила можливості обмінятися контактами з ними та сподіваюся підтримувати зв'язок.

Оскільки я родом з Миколаївської області, найбільш пізнавальною для мене була презентація Анастасії Десятової про єврейське населення Миколаївщини під час Шоа. До початку освітнього курсу я мало знала про ці події. Дівчина коротко окреслила всім присутнім ситуацію напередодні Другої світової війни, наводила статистичні дані по окремим населеним пунктам регіону. Особливо мене вразив той факт, що в 1941 р. поблизу села Богданівка Доманівського району було знищено 55 тис. євреїв. Таким чином, завдяки цьому освітньому курсу я не лише познайо-

милася з людьми, з котрими маю спільні наукові інтереси, а і отримала поштовх звернутися до досліджень Голокосту на теренах свого краю.

Не можу не відзначити одну з найбільш емоційних частин освітнього курсу, коли група переглядала документальну кінострічку ізраїльської режисерки Яель Реувені «Прощавайте, пане Шварц» або «Торішний сніг». Фільм буквально оголював історію життя однієї родини, що пережила Голокост. Після перегляду емоції переповнювали, проте обговорення стрічки допомогло чітко усвідомити те, яким чином відбувається трансформація пам'яті поколінь. Лише третє покоління змогло знайти порозуміння, пробачити, переосмислити минуле. На прикладі однієї родини ми побачили приклад індивідуальної пам'яті.

Лекторами на освітньому курсі були Анатолій Подольський, Михайло Тяглий та Тетяна Пастушенко. Історія пам'яті — це та тема, що є для мене особливо цікавою, саме тому лекція Анатолія Подольського на тему «Пам'ять про злочини проти людяності та масові убивства в СРСР, Україні. Особливості меморіалізації» мене вразила найбільше. Пан Анатолій розповів присутнім про те, як ідеологія та держава можуть визначати колективну пам'ять. Окреслив нинішню ситуацію в Ізраїлі, де політична і державна пам'ять збігаються.

Практична частина курсу була присвячена відвідинам тематичних місць пам'яті. Для нас підготували спеціальні питальники, що допомагали орієнтуватися та помічати вплив ідеології та політики на творення цих місць пам'яті. Ці екскурсії та обговорення опісля змусили мене кардинально по-іншому дивитися на пам'ятники, музеї, меморіальні комплекси. Я почала звертати увагу на деталі, відкидати емоції, звертаючись натомість до критичного аналізу. Завдяки другому дню нашого освітнього курсу я навчилася дивитися на музеї та пам'ятники в першу чергу як на місця колективної пам'яті. Сподіваюся, екскурсії до місць пам'яті в Берліні дадуть мені змогу порівняти методи їх творення, а отже ще більше заглибитися в розуміння цієї теми.

Після закінчення семінару ми всі отримали чималу добірку наукових праць присвячених темі Шоа для самостійного опрацювання. Дистанційне навчання, тісні контакти між учасниками та чітка координація роботи з боку модераторів семінару, неабияк підсилюють результативність першої частини освітнього курсу. Щиро дякую організаторам,

Меморіал жертвам сталінських репресій в с. Биківня

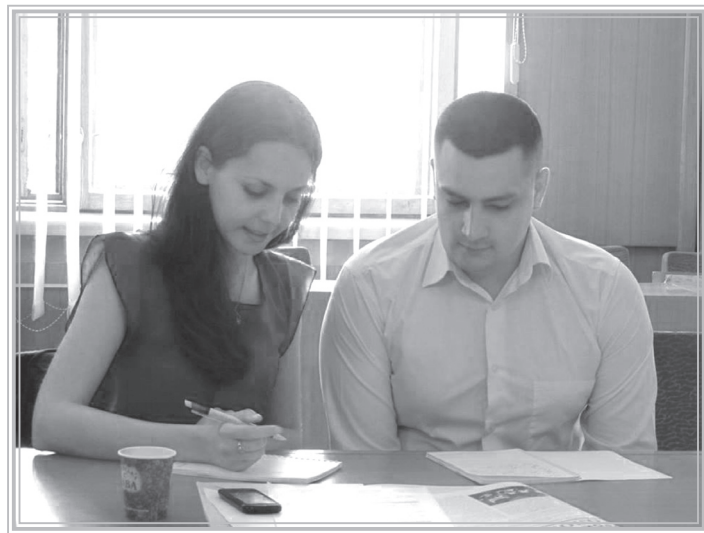
модераторам, лекторам та учасникам! Я не лише поглибила свої знання, отримала досвід, а певною мірою зорієнтувалася куди рухатись далі в подальших своїх дослідженнях. А це, власне, і було одним із моїх найбільших очікувань від цього освітнього курсу.

Катерина Освальд,

студентка Магістерської програми з юдаїки НаУКМА, м. Київ

Власні враження від участі в освітньо-науковому проєкті «Геноцид євреїв Європи: історична перспектива та підходи до вивчення»

Вступний семінар під назвою «Геноцид євреїв Європи: історична перспектива та підходи до вивчення», організований Українським центром вивчення історії Голокосту спільно з Музеєм та Меморіалом «Будинок Ванзейської конференції», за підтримки Посольства Німеччини в Україні, що проходив у Києві з 27 по 29 травня, став непересічною подією в інтелектуальному житті столиці. Властиво, що на семінарі були присутні дослідники та молоді вчені, які займаються історією Голокосту, або суміжними темами

Під час роботи семінару. І Небесна та О. Панипалаяк

й трагічними сторінками Другої світової війни. Він обєднав студентів різних вузів: Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Києво-Могилянської академії, Львівського національного університету імені Івана Франка та інших не менш знакових ВНЗ нашої держави; студентів та молодих вчених з усієї України, зокрема з Києва, Бахмута, Тернополя, Миколаєва, Львова тощо. Знайомство, презентації, лекції, запитання, плідні дискусії, поєднувались з людською невимушеністю в спілкуванні та з дослідницько-науковим тактом, тоном й чудовою злагоженістю і пунктуальністю завдяки модераторам, співробітникам УЦВІГу — Віталію Боброву та Надії Уфимцевій.

Семінар був розділений на три робочі дні. На відкритті слово було надано керівнику юридичного відділу Посольства ФРН в Україні Мартіну Графу, який окреслив свої бачення та побажання для учасників проєкту. Наприкінці першого робочого дня, після знайомства й представлення власних наукових інтересів, досліджень, заслуховування виступів, учасники семінару переглянули фільм ізраїльського режисера Яель Реувені під назвою «Прощавайте, пане Шварц» («Торішний сніг»). Дана кінострічка є сімейною історією

родини пані Яель Реувені, яка обєднала три повоєнні покоління, як ізраїльської гілки Яель, так і німецької. Окрім своєї культурної цінності, фільм став яскравим мистецьким вираженням теми Голокосту і подолання його наслідків на прикладі конкретних людських доль.

Особливою темою семінару було акцентування на проблематиці пам'яті, насамперед в питаннях збереження пам'ятей невинно загиблих, вбитих людей. Саме тому організатори семінару приділили вагому частку часу семінару відвідуванню меморіальних місць у Києві. Меморіальний комплекс «Биківнянські могили», Національний заповідник «Бабин Яр» та Музей історії України в Другій світовій війні (колишній музей Великої Вітчизняної війни) стали об'єктами наукового аналізу учасників семінару шляхом безпосереднього їхнього відвідування.

Екскурсію по меморіалах проводили наукові працівники та фахові спеціалісти, зокрема гідом в Бабиному Яру був відомий київський історик й краєзнавець Михайло Кальницький. У результаті, — учасники семінару змогли порівняти різні місця пам'яті, навчилися їх характеризувати й оцінювати з низки аспектів, насамперед меморіали, які об'єднані подібним ідейно-змістовним навантаженнями, суть яких полягає в репрезентації жахливих сторінок ХХ ст.

Властиво, вступний київський семінар під назвою «Геноцид євреїв Європи: історична перспектива та підходи до вивчення» пройшов на високому науковому, організаційному та фаховому рівнях.

Олександр Поніпалак,
аспірант КНУ ім. Т.Г. Шевченка, м. Київ

НАУКОВІ ПОДІЇ

У цьому числі Бюлетеню в рубриці «Наукові події», крім матеріалів про конференції, семінари, наукові заходи, що відбулися за останній період, ми продовжуємо публікувати тексти доповідей учасників Круглого столу «Українське суспільство і пам'ять про Голокост: наукові та освітні аспекти, що відбувся 27 січня ц.р. (див. «Уроки Голокосту» № 1 (45), січень — березень, 2016 р.) Цього разу подаємо тексти наших колег-істориків Тетяни Пастушенко та Євгена Мороза.

ПАМ'ЯТЬ ПРО ЖЕРТВИ ГОЛОКОСТУ ТА НОВІ ТРАДИЦІЇ ВІДЗНАЧЕННЯ ДНЯ ПЕРЕМОГИ В УКРАЇНІ¹

9 травня одне із небагатьох радянських свят, яке продовжують активно відзначати в Україні та інших країнах колишнього СРСР. За останні двадцять років відбулися поступові зміни культурного ландшафту в колишніх союзних республіках, переосмислення святкових дат і церемоній. Для сучасної України, територія якої сформувалася якраз під час Другої світової, характерний різноманітний досвід війни, який передбачає різну пам'ять про ці події. В українському суспільстві виникла своєрідна конкуренція серед різних категорій її «жертв» і серед «героїв», які воювали у складі Червоної армії, або позиціонували себе «борцями за незалежну Україну». Це стало приводом для політиків і дослідників говорити, що пам'ять про війну для України стала причиною «розколу суспільства» і нової «війни за війну»². Цей конфлікт інтерпретації пам'яті про війну від-

брався і на традиції святкування в День перемоги в різних регіонах України.

Для Російської Федерації перемога у «Великій Вітчизняній війні» на сьогоднішній день стала головним символом, який інтегрує націю. «Це найбільш значуща подія в історії Росії. Як вважають її жителі, основний образ національної свідомості»³. Соціологи зазначають неухильне зростання символічної ваги цієї події в російському суспільстві, особливо після обрання президентом В. Путіна. Перемога над нацизмом стала також одним із центральних компонентів концепції «русского мира», а пам'ять про радянське минуле є важливим легітимуючим чинником сучасного домінування Москви над пострадянським простором⁴. Після революційних подій на Майдані взимку 2013–2014 рр., анексії Росією Криму і початку війни на Донбасі відбулися відчутні зміни в комеморативній практиці України. У цій короткій публікації я хотіла б представити попередні результати двох міжнародних проектів, у яких брала участь. Це проект «Історія та діалог в Україні. Документаційний проект про 9 травня» (керівник Йоган Хельбек, 2014 р.)⁵ та проект «Перемога — свобода — окупація:

¹ У публікації представлений скорочений варіант статті, підготовленої для Українського історичного журналу: Т. Пастушенко (Київ), Д. Титаренко (Донецьк-Кривий Ріг), О. Чебан (Одеса). 9 травня 2014-2015 роках в Україні: старі традиції нові церемонії святкування.

² Wylegała A. Podzielona czy zróżnicowana? Jeszcze raz o pamięci społecznej na Ukrainie (z tożsamością w tle) // Kultura i Społeczeństwo, № 2 — 2015 — S. 99–116; Гриневич В. Війна за війну // Критика. — 2012 — червень — 6 (176). <http://krytyka.com/ua/articles/viyna-za-viynu>; Журженко Т. «Чужа війна» чи «спільна Перемога»? // Критика — 2011 — червень [електронний ресурс]. Режим доступу: <https://krytyka.com/ua/articles/chuzha-viyna-chy-spilna-peremoha>; Jilge W. The Politics of History and the Second World War in Post-Communist Ukraine (1986/1991–2004/2005) // Jahrbücher für Geschichte Osteuropas/Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, Band 54, München, 2006, p. 50–81. Marples David, 2008, Heroes and Villains: Creating National History in Contemporary Ukraine, Central European University Press, Budapest–New York; Jutta Scherrer Konkurrierende Erinnerungen In M. Flacke (Hg.): Mythen der Nationen 1945 Arena der Erinnerungen, Berlin Berlin 2004, S. 719–736; Jutta Scherrer Siegesmythos versus Vergangenheitsaufarbeitung In M. Flacke

(Hg.): Mythen der Nationen 1945 Arena der Erinnerungen, Berlin Berlin 2004, S. 619–670.

³ Лев Гудков. «Память» о войне и массовая идентичность россиян // «Неприкосновенный запас» 2005, №2–3(40–41) www.magazines.russ.ru/nz/2005/2/gu5.html

⁴ Вавжонек Міхал. Місце та роль православ'я у концепції «русского мира» // Схід-Захід: іст.-культ. зб. Вип. 16–17. Нео-анти-колоніалізм vs нео-імперіалізм: релевантність постколоніального дискурсу на пострадянському просторі / за ред. Г. Грінченко, Т. Дзядевич; Східний інститут українознавства ім. Ковальських та ін. — Х. : «НТМТ», 2013. — с. 311.

⁵ Hellbeck J., Gourlan E., Victory Day in Ukraine in.: Eutopia. Ideas for

Військові меморіали церемонії пам'яті присвячені 70 річниці закінчення Другої світової війни в постсоціалістичній Європі (керівники Міша Габович та Катя Махотіна, 2015 р.)⁶. Завдання в обох проектах було схоже: шляхом зовнішнього спостереження та коротких інтерв'ю з'ясувати в присутніх на церемоніях їх ставлення до свята та місць пам'яті.

Традиції святкування Дня перемоги в Радянському Союзі

Сценарій святкування 9 травня в СРСР, який сформувався упродовж 1946–1991 рр., складався із воїнських почесей загиблим на війні і шанування живих ветеранів. У цей день, або напередодні, проходили урочисті збори представників органів влади за участі ветеранів війни, на вулиці організовували колективні частування «солдатською кашею», виступали самодіяльні і професійні артисти, ввечері відбувався святковий салют. Лише в окремих випадках день Перемоги над нацизмом відзначали проведенням військових парадів. У Москві вони проводилися всього тричі в ювілейні 1965, 1985 та 1990 роки⁷. У радянському Києві такі паради пройшли лише в 1965 та 1990 роках. Інколи в ювілейні роки проводили ще демонстрації ветеранів по вулиці Хрещатик, мітинг або військово-спортивну виставу на Центральному стадіоні (1975, 1985 рр.). Центральним елементом радянської святкової системи залишалася річниця Жовтневої революції 7-го листопада та міжнародний день солідарності трудящих — 1-го травня, саме в ці дні щорічно проводилися військові паради та масові демонстрації⁸. Тобто день Перемоги певною мірою конкурував зі «старими» святковими датами і не мав універсального значення в радянському святковому календарі⁹.

Розпад СРСР призвів до поступових змін культурного ландшафту в колишніх союзних республіках, переосмислення святкових дат і церемоній. У Росії сталося перетворення Дня перемоги на одне з центральних свят, яке демонструє могутність, а також амбіції країни на роль глобального геополітичного гравця, апелюючи до перемоги Радянського Союзу над націонал-соціалізмом¹⁰. У пострадянській Укра-

Тетяна Пастушенко під час виступу на науковому семінарі УЦВІГу, Київ, травень 2016

їні збереглися універсальні елементи святкування, тобто ритуал пам'яті загиблих і заходи шанування ветеранів. Залишилася традиційна радянська естетика і музичний супровід урочистостей, але обов'язковим символічним елементом урочистостей став державний жовто-блакитний прапор. Окрім цього дня, до державного календаря поступово були включені інші дати, пов'язані з подіями Другої світової війни в Україні, як-от день пам'яті жертв Бабиного Яру (1991)¹¹, річниця визволення від «німецько-фашистських загарбників» України та Києва, День партизанської слави (2001)¹² чи міжнародний день пам'яті жертв Голокосту (2012). Під впливом активізації святкувань у Росії, починаючи з 2000 р. офіційний сценарій загальнодержавного святкування на 9 травня в Києві обов'язково став включати урочисту ходу ветеранів по Хрещатику та на Майдані Незалежності¹³. Прихід до влади у 2010 р. В. Януковича був позначений проведенням, уперше за 15 років, військового параду на День перемоги. У 2011–2013 рр. у центрі столиці стали організовувати військово-історичні театралізовані шоу, у яких брали участь активісти громадських організацій та ветеранів війни¹⁴. Відбулося зміщення акцентів свята від практик вшанування пам'яті та глорифікації учасників війни, до його фестивалізації й комерціалізації¹⁵.

Загалом для пострадянської України характерна фрагментація святкового ландшафту та його надзвичайна політизація. Це виявляється в роздробленості святкового суспільства і децентралізованій хореографії міського свята. Наприклад, у 2013 р., після офіційної церемонії по центральних вулицях Києва свої демонстрації провели ліві

New Europa: <http://eutopiamagazine.eu/en/jochen-hellbeck/columns/victory-day-ukraine>

⁶ M. Gabowitsch 'Der Tag des Sieges' // Stuttgarter Zeitung (106) 5 May 2015, S. V1; J. Hellbeck, 'Das zerklüftete Gedenken', Frankfurter Allgemeine Zeitung. Retrieved 5 May 2015 from <http://www.faz.net/aktuell/politik/die-gegenwart/70-jahre-nach-dem-zweiten-weltkrieg-zerklueftetes-gedenken-13572281.html> (last accessed 9 February 2016); J. Hellbeck 'Wie der Krieg das Kriegsgedenken überschattet', Krautreporter.de. 11 May 2015 from <https://krautreporter.de/669--wieder-krieg-das-kriegsgedenken-uberschattet> (last accessed 9 February 2016); E. Makhotina 'Der 9. Mai in Berlin: Gedenkfeier als Protest und Selbstvergewisserung'. Retrieved 13 May 2015 from Erinnerungskulturen Erinnerung und Geschichtspolitik im östlichen und südöstlichen Europa, <http://erinnerung.hypothesen.org/144> (last accessed 9 February 2016); T. Pastushenko, Der 9. Mai in Kiev: Krieg der Erinnerung in «Friedenszeiten». Retrieved 2 July 2015 from Erinnerungskulturen Erinnerung und Geschichtspolitik im östlichen und südöstlichen Europa www.erinnerung.hypothesen.org/297 (last accessed 9 February 2016).

⁷ Газета «Радянська Україна», 1965, 1985, 1990, 10 травня.

⁸ RolfMalte. Das sowjetische Massenfeste, Hamburg, 2006. — S. 141.

⁹ Yelchelchik Serhy. The Leader, the Victory, and the Nation: Public Celebrations in Soviet Ukraine under Stalin (Kiev, 1943–1953) In: Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, Neue Folge, Bd. 54, H. 1, (2006), pp. 3–19.; Tumarkin N. The Living and the Dead. The Rise and Fall of the Cult of WWII in Russia. — New York, 1994; Weiner A. Making Sense of War: The Second World War and the Fate of the Bolshevik Revolution. — Princeton: Princeton University Press, 2001. — 416 p.

¹⁰ RolfMalte. Das sowjetische Massenfeste, Hamburg, 2006 — S. 352.

¹¹ Від вересня 1991 р. щороку відбувається церемонія покладання квітів у Бабиному Яру. Кравчук Л.М. Виступ Л. Кравчука: [на мітингу-реквіємі: присвяченому 50-річчю трагедії в Бабиному Ярі // Демократична Україна. — 1991. — 8 жовтня; Київська правда. — 1991 — 8 жовтня.

¹² Указ Президента України Леоніда Кучми «Про День партизанської слави» від 30 жовтня 2001 року № 1020/2001.

¹³ Хрещатик, 2000, 11, травня.

¹⁴ «Подарунки, святкова хода, солдатська каша... До Дня Перемоги столиця готується ґрунтовно» Хрещатик 2002, 30 квітня <http://www.kreschatic.kiev.ua/ua/2213/art/5247.html>

¹⁵ Про подібну тенденцію в пострадянській Росії зазначає у своєму дослідженні німецький історик Рольф М. Советские массовые праздники — М.: РОСПЭН, 2009. — С. 362 — 365.

партії та об'єднання під партійними політичними гаслами, прапорами і радянською символікою. А представники демократичної опозиції провели окрему церемонію покладання квітів до могили Невідомого солдата. У Донецьку центральним святковим дійством стало масове (2000 людей) виконання пісні «День Перемоги»¹⁶, а в Дніпропетровську пройшов військовий парад та хода учасників акції «Безсмертний полк»¹⁷. У Львові на день Перемоги рішенням міської влади взагалі заборонили проводити масові публічні акції¹⁸. Такий плюралізм свідчив про нездатність конкуруючих груп досягти компромісу або монополізувати символічні (й матеріальні) ресурси для закріплення своєї версії минулого¹⁹. З іншого боку, конфлікти навколо інтерпретації історії Другої світової війни і проведення свята інспірувалися не лише внутрішніми чинниками, але і втручанням ззовні, з боку Російської Федерації. В останнє десятиліття святкування дня Перемоги для українських президентів фактично перетворилося на «тест на лояльність»²⁰. А геополітична боротьба за гегемонію на пострадянському просторі маскувалася під конфлікт історичних наративів про війну і описувалася мовою війни.

Війна наративів та символіки

Під час революції взимку 2013–2014 рр. історична символіка та риторика Другої світової війни стала чітким маркером для прихильників європейської інтеграції та носіїв проросійських настроїв. На Майдані учасники протестів використовували державні символи України: прапор України та бойовий червоно-чорний прапор Організації українських націоналістів. Тим часом основною символікою так званого Антимайдану стали прапори Російської Федерації й Комуністичної партії та георгіївська стрічка, яку в попередні роки використовували на День перемоги²¹. Після втечі Президента В. Януковича в Росію і приходу до влади революційних сил, проросійські активісти використовують цю стрічку, щоб засвідчити опозицію до нової влади Києва. А під час окупації Криму і розгортання російської агресії на Сході України, проросійські колабораційні військові формування теж стали носити георгіївські стрічки. Таким чином, навесні 2014 року цей символ отримав чітку негативну конотацію і став асоціюватися тепер з прихильниками антиукраїнських сил. Хоча початковою ідеєю використання стрічки було збалансувати «офіціоз і пафос» державного свята», дати людям «можливість «позначити» своє ставлення до свята Великої Перемоги, висловити повагу і вдячність ветеранам-фронтовикам»²².

¹⁶ www.tsn.ua/ukrayina/u-donecku-tisyachi-lyudey-zaspivali-dlya-rekorduden-peremogi-293609.html

¹⁷ https://www.youtube.com/watch?v=UnCc5I9TT_Y; <http://www.unian.net/politics/785821-po-ulitsam-dnepropetrovska-proshla-kolonna-bessmertnogo-polka.html>

¹⁸ Раніше у 2011 р. у Львові на 9 травня сталася бійка між демонстрантами із георгіївськими стрічками і червоним прапором та членами партії «Свобода». Напередодні Верховна Рада України ухвалила закон, який зобов'язував використовувати радянську символіку під час свята 9 травня. Копії червоного прапора, який був встановлений у 1945 р. над Рейхстагом у Берліні, треба було вивішувати на будинках поруч із державним прапором.

¹⁹ <http://krytyka.com.ua/articles/chuzha-viy-na-chy-spilna-peremoha?page=2#sthash.34htMeVV.dpuf>

²⁰ Zhurzhenko Tatiana. Russia's never-ending war against «fascism» (Memory politics in the Russian-Ukrainian conflict). [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.eurozine.com/articles/2015-05-08-zhurzhenko-en.html>

²¹ Ушакин Сергей. Вспоминая на публике. Об аффективном менеджменте истории. // Гефнер, 14.11.2014 www.gefter.ru/archive/13513

²² Там само.

Напередодні 9 травня 2014 р. постало питання, чим замінити на тематичних телевізійних логотипах українських медіа «традиційну» георгіївську стрічку. Нову символіку — квітку маку — розробив харківський дизайнер Сергій Мішакін²³, який взяв за основу Rememberance Poppy, відомий у світі знак пам'яті про полеглих на війні, і створив чіткий графічний малюнок у вигляді стилізованої квітки, схожої на рану. «Ідея полягала в тому, щоб не просто розробити нову атрибутику, а і запропонувати переосмислити це «свято» у свідомості українців, змістивши акцент з пафосу перемоги на усвідомлення жаху війни і збереження пам'яті про загиблих»²⁴.

Риторика Великої Вітчизняної війни використовувалася російськими пропагандистами для опису протестів на Майдані, як «історичні аргументи» для виправдання анексії Криму і конструювання «Новоросії» та ідеологічного забезпечення військових дій на Сході України. Історико-емоційний місток від війни «Великої Вітчизняної» до сучасної війни на Донбасі відіграє провідну роль в обґрунтуванні війни з боку самопроголошених ДНР і ЛНР, тема боротьби з нацизмом стала невід'ємною частиною офіційного історичного і владного дискурсу на цих територіях. В українських та світових ЗМІ російська військова агресія також отримали оцінку з точки зору розгортання подій Другої світової війни. Окупація Криму прямо порівнювалася з аншлюсом Австрії нацистською Німеччиною²⁵, агресивна політика Російської Федерації — з поведінкою на міжнародній арені нацистської Німеччини, а президента В. Путіна — з нацистським лідером А. Гітлером²⁶. У риторичному описі нинішньої війни з українського боку також вживаються мовні звороти з тезаурусу «Великої вітчизняної війни» з метою мобілізації населення на захист вітчизни. Дослідники пояснюють це перш за все сильною інерцією пізньорадянської освіти і масової культури, а також родинною пам'яттю про війну²⁷. Історична риторика також показує, як минуле залишається елементом, інструментом, складовою частиною жорсткої політичної боротьби.

У 2013–2015 рр. у суспільному просторі безперервно тривали публічні дискусії стосовно того, чи потрібно «конкурувати» з Росією за перемогу у війні, як відійти від мілітарного та «імперського» дискурсу про Другу світу війну в Україні²⁸. Революція та війна на Донбасі, яка до весни

²³ 3z.com.ua

²⁴ Мішакін Сергій: «Квітка маку схожа на рану, чіпляти її на комірці — це як приміряти на себе постріл» // Українська правда. Життя. <http://life.pravda.com.ua/person/2014/05/15/168426/>

²⁵ Зубов А. Это уже было. Мы на пороге полного разрушения системы международных договоров, экономического хаоса и политической диктатуры [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2014/03/01/andrej-zubov-eto-uzhe-bylo>

²⁶ Олександр Мотиль. Підсумки імперії: занепад, розпад і відродження — Київ: Критика, 2009. — 200 с.; Зайцев Олександр. Фашизоїдна Росія/ Zaxid.Net. 2014 — 11 березня. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zaxid.net/news/showNews.do?fashizoyidna_rosiya&objectId=1304364

²⁷ Портнов Андрій «Великая Отечественная война» 2014-2015 // Уроки історія. Дата публікації: 19 лютого 2015 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://urokiistorii.ru/node/52475>

²⁸ Про це постійно наголошує у своїх виступах та публікаціях письменниця та історик Олена Стяжкіна, історики Віталій Нахманович, Андрій Портнов та інші (Нахманович Віталій, інтерв'ю на громадському радіо від 25.01.2015 року: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://hromadskeradio.org/2015/01/25/yakshho-mi-vigrayemo-ideologichnu-viynu-todi-mi-vigrayemo-i-viynu-u-poli-vitaliy-nahmanovich>; Інтерв'ю Олени Стяжкіної для «Української правди» Дата публікації: 12 лютого 2015 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://life.com.ua>

2015 р. забрала тисячі життів, підштовхнули український політикум до більш радикальних кроків у публічних презентаціях Другої світової війни. Головною новацією тих заходів можна вважати відмову від нарративу «Дня перемоги», який розділяє людей на переможців і переможених, не залишає місця для дискусії про трагічний досвід війни. В Указі Президента України П. Порошенка від 24 березня 2015 р. про відзначення 8 травня Дня пам'яті та примирення уперше з часів незалежної України, війну з нацистською Німеччиною назвали не «Великою Вітчизняною», а «Другою світовою». Використання в офіційному дискурсі терміну «Друга світова війна» замість «Велика Вітчизняна» створюють умови для розширення історичного і хронологічного контексту святкувань, залучення до нього нових учасників. Також в ньому визначалися основні форми увічнення перемоги над нацизмом та вшанування пам'яті жертв Другої світової війни, відмінялися низка святкових заходів до 70-річчя Дня перемоги, запланованих ще у 2013 р., у тому числі і військовий парад на Хрещатику.

У комплексі контрпропагандистських заходів воєнного часу слід розглядати прийняття Верховною Радою 9 квітня 2015 року чотирьох законів, спрямованих на декомунізацію України. Всі чотири закони мають безпосередній вплив на комеморативні практики пов'язані з Другою світовою війною, покликані слугувати деконструюванню комуністичної ідеології і легітимації нових соціокультурних практик²⁹. Закон «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років» підтвердив щорічне святкування на державному рівні 9 травня Дня перемоги над нацизмом у Другій світовій війні, а 8 травня — Дня пам'яті та примирення. Закон про «борців» за українську незалежність включив до цього кола учасників українського визвольного руху, членів Організації українських націоналістів і бійців Української повстанської армії. Одночасно інший закон заборонив використання в політичних акціях нацистської та комуністичної символіки.

«Нові» церемонії вшанування пам'яті

Сценарій урочистостей 2015 р. у Києві розроблявся на тлі масштабних приготувань в Москві до військового параду на Червоному майдані, міжнародної та вітчизняної дискусії про ювілейне святкування 70-річчя закінчення війни в Європі, він мав продемонструвати «право» України відзначати День перемоги «за своїм власним сценарієм»³⁰. Найбільше нововведень під час святкових заходів було 8 травня в День пам'яті та примирення. У цей день уперше з нагоди Дня перемоги відбулося урочисте засідання Верховної Ради, на якому був присутній генеральний секретар ООН Пан Гі Мун, представники дипломатичного корпусу та іноземних парламентів, члени українського уряду. Увечері пройшла загальноукраїнська акція «Перша хвилина

миру» та літературно-мистецька постановка «Голос героїв», які мали презентувати нове свято — День пам'яті та примирення. Стрижнем урочистостей 8 травня в Києві були виступи Президента, які транслювалися телеканалами по всій Україні. 9 травня 2015 р. у Києві відбулася офіційна церемонія покладання квітів до могили Невідомого солдата в парку-меморіалі Вічної Слави, яка майже не змінилася від 1960-х років³¹. У цей же день на майдані перед Національним музеєм Великої Вітчизняної війни новобранці ЗСУ склали військову присягу. Із розважальних заходів 9 травня пройшов парад військових оркестрів з України, Польщі, Йорданії, Сербії, Литви та Естонії. Традиційний військовий салют 9 травня і цього року, як і 2014-го, скасували, з міркувань безпеки.

Для описаних офіційних святкових церемоній в Києві характерне залучення нових «дійових осіб». Окрім представників влади та ветеранів Червоної армії, на святі були присутні ветерани УПА, колишні в'язні нацистських концтаборів та воїни Збройних Сил України, які воювали на Донбасі. Святкові презентації 8 та 9 травня унаочнили також зміни в соціальній структурі українського суспільства. Важливими учасниками урочистих заходів були воїни Збройних Сил України. Їх присутність на святі зумовлена не тільки зростанням авторитету військових у суспільстві, яке веде війну, демонстрацією символічної спадкоємності поколінь, а радше мала ще й компенсаторний знак — публічно вшанувати загиблих воїнів у війні на Донбасі.

Нові святкові традиції: зона замовчування

Разом з тим, нові заходи не відображають всіх аспектів пам'яті про війну в Україні. У зоні замовчування залишилася пам'ять про Голокост. Фактично, нова комеморативна практика поки що вибудовується в рамках того ж радянського дискурсу про Велику Перемогу, де 9 травня асоціюється насамперед із бойовими діями і втратами військових, а не визволенням концтаборів і винищенням мільйонів євреїв, трагедією інших категорій цивільного населення. Жертви Голокосту традиційно не були включені до церемоній ні 9 травня на День перемоги, ні 8 травня в День пам'яті та примирення. Президент України Петро Порошенко тричі публічно виступав у ці дні. Основне звернення його виступів цілком логічно адресувалося в першу чергу до учасників війни сучасної, яка триває на Донбасі, а вже потім — до ветеранів і свідків давньої війни. Але в промовах варто було також сказати хоча б кілька слів про жертви Голокосту і жертви нацизму, що є дуже важливим для глави держави, яка прагне стати офіційною частиною Європейського союзу. Літературно-мистецька постановка «Голос героїв» з художньої точки зору мала багато новацій як для концерту до Дня перемоги — живий звук, сучасна поезія і рок-виконавці. Уперше репертуар концерту практично не мав жодної військової радянської пісні. Але історичний зміст сценарію концерту викликає багато запитань. Він містив майже півгодинний сюжет про депортацію татар з Криму, але не було згадки про інші категорії та національності України — жертви нацизму і сталінізму. Реакція одного з авторів цього перформансу Євгена Ніщука на подібне зауваження була цілком широкою, яка одночасно свідчить про перебування суспільної думки в полоні радянського

pravda.com.ua/person/2015/02/12/189239)

²⁹ Ухвалені закони викликали зливу критики з ліберальних, юридичних та інших позицій, не останньою чергою від фахових істориків з України і з-за кордону. Про дискусію див. для прикладу публікації на сайті Критика: <http://krytyka.com/ua/solutions/opinions/>; Відкритий лист науковців та експертів-українознавців щодо так званого «Антикомуністичного закону», Критика, 2015, квітень, [Електронний ресурс] <http://krytyka.com/ua/articles/vidkrytyy-lyst-naukovtsiv-ta-ekspertiv-ukrayinoznavtsiv-shchodo-tak-zvanogo-antikomunistychnogo-zakonu/>; Про висновок Венеціанської комісії див.: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-REF\(2015\)045-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-REF(2015)045-e)

³⁰ Виступ Порошенка 8 травня 2015 р. у Верховній раді.

³¹ https://www.youtube.com/watch?v=fOpKseU_rRM

дискурсу про війну: «Якось ми про ці акценти забули. Я не думаю, що це свідомо...»³².

Зміщення акцентів у пам'яті про війну, включення до неї окрім героїчного наративу, ще й голоси жертв — є одним із перспективних напрямків подальшого розвитку сценарію свята в Україні. Наратив про «жертви війни» руйнує до певної міри імперський (радянський) дискурс «Великої перемоги», на відміну від практики змагатися чиї «герої були переможцями» в Другій світовій війні. Дискурс Голокосту включає до комеморативних практик різ-

ні етноси і національності — євреїв, ромів, татар, поляків, а не лише українців чи росіян. Пам'ять про жертви у свою чергу сприятиме об'єднанню суспільства. Згадки про жертви Голокосту під час урочистих комеморацій 9 травня включатиме пам'ять про Голокост до українського суспільства. Також важливо залучити до сценарію Дня перемоги і нові місця пам'яті. Чому б не почати урочистості на День пам'яті і примирення 8 травня із вшанування пам'яті розстріляних євреїв у Бабиному Яру?

Тетяна Пастушенко, к.і.н.,
Інститут історії України НАН України, м. Київ

³² Інтерв'ю з Євгеном Ніщуком, 9.05.2015, кафе музею війни.

ПОШУКОВА РОБОТА ЯК ОДИН З МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ (НА ПРИКЛАДІ УЧНІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ТЕМОЮ «ПРАВЕДНИКИ НАРОДІВ СВІТУ НА МИКОЛАЇВЩИНІ»)

Україна стала першою країною на теренах колишнього СРСР, де, відповідно до рекомендацій європейського співтовариства, історія Голокосту була включена до державних програм з історії для загальноосвітніх шкіл, вивчається в багатьох вищих навчальних закладах.

В Україні разом з Міністерством освіти і науки України, обласними інститутами післядипломної педагогічної освіти організована система семінарів для учнів шкіл та вчителів, програма роботи на курсах підвищення кваліфікації для вчителів України, складені навчальні програми і навчальні посібники з історії Голокосту.

Висвітлення трагічних сторінок Голокосту, усвідомлення уроків Катастрофи європейського єврейства українським суспільством є актуальним завданням на сучасному етапі історичного розвитку української держави. Початок війни нацистської Німеччини проти Радянського Союзу та окупація гітлерівськими військами південноукраїнських земель збігається з початком третього етапу «остаточного вирішення єврейського питання», змістом якого стало методичне й організоване знищення євреїв в окупованих країнах. Таких масштабів цинічного і безглузлого винищення мирного населення історія людства не знала. Підтвердженням цього стали події на Миколаївщині в часи нацистської окупації.

Завдання роботи:

1. Виокремити історіографічний матеріал з даної проблематики.
2. Дослідити вплив радянсько-німецької війни на Миколаївщину, Жовтневе.
3. Підсумувати наслідки антисемітської політики нацистів на Миколаївщині.
4. Розглянути «Праведників країн світу» і їх героїчні діяння на Миколаївщині в роки окупаційного режиму.
5. Представити подвиг мешканки Корабельного району Безверхньої Надії Семенівни і її родини в роки окупації.

Говорячи про переваги і важливість проведення пошукової роботи за допомогою аналізу місцевих історичних джерел, варто також поставити запитання: де можна знайти такі джерела? Як уже давно відомо історикам-науковцям, кожен дослідник великою мірою залежить від тих історичних джерел, на які він спирається. Принципи історичного дослідження вимагають від історика перш за все дотримуватися комплексного підходу до тієї теми, яку він вивчає. Це, своєю чергою, означає, що дослідник не може обмежити свою роботу відомостями про факт, що отримані лише з одного джерела. Треба намагатися

зібрати якомога більше свідчень про ту подію або процес, що вивчаються, адже дані з одного джерела можуть або суттєво доповнити (що допоможе розширити нашу уяву про предмет дослідження), або навіть заперечити те, що про цю саму подію відомо з іншого джерела. Звідси впливає інше правило якісної роботи, а саме: дослідник має порівнювати та зіставляти дані, які він отримав із різних джерел. Дуже важливо, аби історик, якщо дані з різних джерел суперечать одні одним, не просто приймав одну версію та відкидав іншу (яка не влаштовує його з певних причин), але намагався, використовуючи аналіз, дійти аргументованого висновку щодо причин цієї невідповідності. Це правило, своєю чергою, зумовлює виникнення наступного, третього правила дослідження, згідно з яким дослідник не має права вивчати факт або подію, якщо він під час цього дотримується свого розуміння цього факту або події, що виникло в нього ще напередодні проведення дослідження. Іншими словами, дослідник має ставитися неупереджено до предмета дослідження. Звісно ж, це не заперечує можливості початкової робочої гіпотези щодо досліджуваного факту/процесу, однак фах історика вимагає від нього чесного та відповідального ставлення до своєї роботи. Інакше кажучи, якщо виявлені факти та знайдені джерела свідчать про інший перебіг подій, аніж дослідник уявляв собі спочатку, тобто коли робоча гіпотеза не підтверджується, то він має визнати це та побудувати своє дослідження, ґрунтуючись на тих матеріалах, які він знайшов. Усі матеріали умовно можна поділити на дві групи: джерела (документи) та вторинна література (книги, статті). Однак дві великі групи зручніше розглядати окремо, відповідно до їхнього можливого походження або місцезнаходження.

Джерела (документи):

1. *Архіву*. Документальні джерела, залишені учасниками подій, після війни, як правило, потрапили до різних архівів, де зберігаються до сьогодні. Це, як правило, документи про воєнні події різних гілок органів німецької окупаційної влади — армії (Вермахту), СС, органів цивільної адміністрації, або ж органів місцевого самоврядування в різних місцях, які також використовували єврейську примусову працю. Це також документи радянського походження (наприклад, Надзвичайної державної комісії (НДК) зі встановлення злочинів німецько-фашистських загарбників, яка збирала інформацію про людські та матеріальні втрати одразу після повернення радянської влади до тієї або тієї області). Також це документи єврейських громад та їхнього керівництва — єврейських

рад, які були зорганізовані окупаційною владою. Відповідно, ці документи зберігаються Історія Голокосту: освіта та пам'ять у тій області, де відбувались за доби окупації події, свідчення про які вони містять.

2. *Краєзнавчі обласні та місцеві музеї.* Кожен дослідник може щось дізнатися про певні події в місцевості, яка його цікавить, з експозиції місцевого музею. У кожній області є історичний або краєзнавчий музей, а в деяких — навіть окремі спеціалізовані музеї, присвячені подіям Другої світової війни. Звісно, жодна експозиція не надасть вичерпну інформацію про кожен населений пункт та події окупації в ньому, але важливо пам'ятати, що те, що бачить відвідувач музею — це лише «верхівка айсберга». Окрім документів, фото та артефактів, які представлені в постійних виставках у залах музеїв, як правило, кожна установа також має так звані фонди — це матеріали, упродовж десятиліть зібрані музейними працівниками, упорядковані та зафіксовані, що не увійшли до експозиції. Тому в багатьох випадках дослідникові варто поцікавитися, що містять фондосховища кожного музею — а це можуть бути фотографії, документи, записані спогади тих людей, які пережили Голокост або були свідками цих подій.

3. *Приватні архіви.* Важко переоцінити важливість численних фото- та писемних матеріалів, які зберігаються досі в багатьох родинах, — але також важко ознайомитися з ними, оскільки люди, як правило, зі зрозумілих причин не поспішають надати стороннім особам доступ до їхніх родинних архівів. Однак ця робота варта витрачених зусиль, адже ці джерела — родинні фото, особисті документи, можливо, щоденники та спогади — подають персональний погляд на історію.

Поради до викладання історії Голокосту засобами шкільної освіти Голокосту, який суттєво доповнює інформацію, яку містить суха, офіційна, статистична документація різних закладів та установ. Важлива роль в організації пошуку та використанні таких джерел належить учителеві, позаяк він має сприяти допомогти учням у пошуку приватних архівів та пояснити правила користування ними (обережне ставлення, гарантія повернення документів їхнім власникам, оформлення коректних посилок на місце зберігання тощо).

Література:

1. *Монографії, збірки статей, збірки документів.* Обласні та місцеві бібліотеки. Хоч би як дослідник прагнув бути першим у своїй галузі, завжди слід пам'ятати, що, можливо, тематика, якою він цікавиться, вже привертала увагу різних інституцій — державних, приватних або окремих осіб. Тому, починаючи дослідження, варто поцікавитися тим, що, можливо, вже було надруковано в попередній час. За часів незалежної України з'явилися збірки документів, спогадів, окремі праці, ініційовані різними секторами громадського суспільства, зокрема, єврейською громадою. Слід пам'ятати, що обласні наукові та районні бібліотеки мають каталоги літератури книжкових та журнальних видань, складені не лише за прізвищем автора та назвою, а й, у деяких випадках, за ключовими словами.

2. *Веб-ресурси, онлайн-бібліотеки.* З року в рік набирають значущості дані, які можна знайти в мережі Інтернет. Ці ресурси умовно поділяють на дві групи: 1) реферативно-довідкові ресурси, тобто каталоги, бази даних, путівники тощо, Історія Голокосту: освіта та пам'ять які містять ін-

формацію про ті документи та видання, що зберігаються в установі, якій належить окремий ресурс (архіви, бібліотеки — наприклад, електронний каталог Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського — www.nbuv.gov.ua); 2) повнотекстові онлайн-ресурси, які безкоштовно чи за плату надають доступ до повних версій книжкових, газетних або журнальних публікацій. Але треба пам'ятати, що до електронних джерел слід ставитися критично та обережно (так само, як до будь-яких інших), адже зміст матеріалів залежить від ідеології та мети існування відповідної організації, яка підтримує ресурс. Усно-історичні свідчення Півною мірою, усно-історичні свідчення можна віднести до групи «Джерела», однак, зважаючи на певні особливості, зручніше виокремити їх у новий підрозділ. Усні свідчення очевидців історичних подій, зокрема Голокосту, які записують і належним чином оформлюють та зберігають, надають можливість дізнатися про багато важливих та цікавих аспектів — наприклад, повсякденне життя людей під час екстремі, міжособистісні та міжгрупові стосунки, цінності та ставлення до подій тощо, що надзвичайно важливо для кращого розуміння тодішнього суспільства. Останніми десятиріччями «усна історія» проторувала собі шлях до визнання та посіла важливе місце в дослідженнях професійних істориків.

Доцільно виокремити два напрями діяльності:

1. *Спогади, які вже записані та зберігаються.* Щодо історії Голокосту слід зауважити, що багато свідчень упродовж останніх десятиріч записані різними організаціями як на аудіо-, так і на відеоносії. Найбільшою є колекція Інституту Фонду Шоа університету Південної Каліфорнії (див. укр. варіант веб-сторінки: <http://dornsife.usc.edu/vhi/ukrainian/>), яка містить близько 3500 відеосвідчень про Голокост в Україні. З цього веб-сайту можна дізнатися. Поради до викладання історії Голокосту засобами шкільної освіти про методику запису відеосвідчень, а також принципи їх обробки та каталогізації.

2. *Спогади, які ще належить записати.* На жаль, із часом живих свідків подій залишається дедалі менше, тому треба поспішати записати спогади тих, хто може розповісти про історію Голокосту «з перших рук». Кожен учень у своєму населеному пункті може знайти очевидців та власноруч створити нове історичне джерело, зафіксувавши розповідь свого літнього сусіда на диктофон. Але робити це слід дотримуючись певних правил створення та зберігання джерела. Кожне свідчення має бути належним чином задокументовано: зафіксовано ім'я інформанта та особи, яка проводить інтерв'ю, вік інформанта, місце проведення інтерв'ю тощо. Під час розмови треба ставитися уважно до інформанта, слухати його, не перебивати та не поспішати ставити інше запитання, якщо не отримано повної відповіді на попереднє, а також ставити запитання у відкритій формі. Бажано також, аби інтерв'юер був обізнаний з історичними подіями Голокосту в місцевості, де він проводить запис, аби своєчасно поставити інформантові відповідні запитання. Більше дізнатися про усну історію та правила й методи роботи в цій галузі досліджень можна на веб-сайті Української асоціації усної історії: http://keui.univer.kharkov.ua/oral_history/index.html

Євген Мороз,

учитель історії і правознавства

Миколаївської загальноосвітньої школи I–III ступенів №29

ТРЕТЯ ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ «ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ В ТЕОРЕТИЧНОМУ ТА ПРАКТИЧНОМУ ВИМІРАХ»

У травні 2016 р. у м. Рівному відбулася третя Всеукраїнська конференція «Політика пам'яті в теоретичному та практичному вимірах». Цього року тематичний ракурс наукового форуму, який проведено інститутами громадянського суспільства (Громадська організація «Центр студій політики пам'яті та публічної історії «Мнемоніка» (ЦСПП «Мнемоніка»), Всеукраїнська громадська організація «Український центр вивчення історії Голокосту» (УЦВІГ) та Рівненським державним гуманітарним університетом, суттєво звужено: об'єктом осмислення організаторами конференції запропоновано проблему політики вшанування пам'яті жертв геноцидів і масових убивств. Конференція стала одним із заходів проекту «Відродження полікультурності в меморіальному просторі Рівного», який реалізовується ЦСПП «Мнемоніка», фінансованого Фондом ім. Рози Люксембург.

Перша панель конференції була присвячена проблемі (не)пам'яті про жертв геноцидів та масових убивств в умовах тоталітаризму. Проблеми, які піднімалися в час дискусії, були досить різноманітними. Одна з тем, яка була розкрита Людмилою Гриневиц в обговоренні першої панелі, — витіснення з колективної пам'яті злочину, вчиненого Радянським Союзом у 1932–1933рр. — Голодомору. Натомість Владислав Гриневиц розмірковував над іншим компонентом колективної пам'яті в СРСР — непогрішності радянських солдат, який став одним із конструктивів образу учасників «Великої Вітчизняної війни». Цей образ, а властиво ж — міф (адже, подекуди, сповнені ненависті до німців, бійці Червоної Армії вчиняли злочини щодо цивільного населення, зокрема — гвалтували жінок) став предметом аналізу вченого і зумовив висновок доповідача про необхідність деконструкції міфів, що в різні роки сформувалися в СРСР.

Іншу проблему — питання антисемітизму в цій державі підняла Вікторія Венгерська. На її думку, він існував на двох рівнях — побутовому і державної політики. В останній це з-поміж іншого виразилося в замовчуванні трагедії Голокосту. Таким чином судження вченої доповнили картину сучасних оцінок колективної пам'яті в СРСР

Під час роботи конференції. Доповідачі

другої половини ХХ ст., що, спільно з доповідями Людмили й Владислава Гриневиц, визначало особливості пам'ятання на макрорівні про події Другої світової війни і Голокост зокрема.

Виступи учасників другої панелі — «Пам'ять про жертв геноцидів та масових убивств в умовах демократії» — стосувалися головно політики пам'яті України. Зачин розмові дав виступ Г. Касьянова, який визначив три моделі політики пам'яті: ексклюзивну, інклюзивну та амбівалентну. Вчений зазначив, що більшу частину своєї історії влада незалежної Україна здійснювала амбівалентну історичну політику. Вектор конструювання політики пам'яті змінився на ексклюзивно україноцентричну за президенства В. Ющенка та зосередився в рамках Українського інституту національної пам'яті. На думку Г. Касьянова, його роботу не можна порівнювати, скажімо, з аналогічною інституцією, що створена в Польщі.

В. Середа, соціолог з Українського католицького університету, представила учасникам конференції неопубліковані результати соціологічного дослідження «Регіон, нація та більше: транскультурна та міждисциплінарна реконцептуалізація України». Вони засвідчили значте тяжіння українського суспільства до радянського минулого. Тим часом проблему (не)пам'ятання про Голокост в Україні підняв В. Нахманович. Він відзначив можливий варіант припинення постійного змагання пам'ятей — їхнє окреме співіснування.

Важливим компонентом другого тематичного блоку конференції стала проблема дослідження та пам'ятання геноциду ромів. Їх у своєму виступі виступив М. Тяглий. Учений відзначив, що Україна має хороший комеморативний досвід вшанування жертв геноциду ромів часів Другої світової війни (практика встановлення пам'ятних дощок, пам'ятників). Такі здобутки є результатом ініціатив недержавних інституцій, реалізації ними своїх починів що свідчить про неефективну державну політику пам'яті в цій царині.

Зачин обговоренню третьої панелі — «Політика вшанування пам'яті жертв геноцидів в умовах демократії» — дав виступ А. Киридон, яка розмірковувала над категоріальним апаратом у царині політики пам'яті в українському дискурсі. Вчена відзначила широкий спектр категорій, якими оперують вітчизняні науковці («історична політика», «меморіальна політика», «хронополітика», «політика щодо пам'яті»). Водночас А. Киридон відзначила комеморативний досвід країн ЄС в умовах демократії, який відзначається не лише проведенням тих чи інших заходів, але й характеризується толерантністю як однією з фундаментальних цінностей політичної культури. Інший ракурс європейських практик висвітлила Г. Грінченко. Вона зосередила увагу учасників конференції на політиці ФРН 1990-х рр. Жваву дискусію учасників конференції викликав виступ С. Осіпчук. Її доповідь стосувалася «контрмонументів», що присвячені жертвам геноцидів у країнах Європи.

Остання панель конференції — «Пам'ять про жертв масових убивств у концепції історичної культури» — роз-

почалася з доповіді І. Монолатія. Вчений проаналізував поведінку «страхітливо нормальних людей» у Коломиї в час Голокосту, наголосив на участі в підсиленні антисемітських стереотипів коломийської інтелігенції. Яскравими й ґрунтовними виявилися доповіді літературознавців І. Захарчук, Н. Резніченко, О. Кирильчука. Виступ останнього ґрунтувався на аналізі твору Л. Хайд «Омріяний рай». Завдяки цьому етнічний фокус конференції доповнився ще одним суб'єктом — кримськими татарами.

Нарешті композицію заключної панелі конференції доповнив виступ працівника Інституту національної пам'яті А. Гайдукевич. Її виступ присвячено проблемі конструювання тих музейних експозицій, що мають за мету сприяти збереженню пам'яті про жертв тоталітарних режимів. Чимало проблем, що стосуються проблем (не)пам'яті про жертв геноцидів та масових убивств обговорено на секційних засіданнях. Йшлося, зокрема, про історичну травму та динаміку пам'ятання про Голодомор, Голокост і ГУЛАГ, конкуренцію за пам'ять, декомунізацію як засіб подолання історичної амнезії в Україні, ремінісценції геноцидів у національних кінематографах тощо.

Широкий спектр проблем, що обговорено учасниками конференції, засвідчили важливість політики пам'яті в

Учасники конференції

суспільно-політичному житті будь-якої держави. Особливо ж тих, котрі, як Україна, й надалі перебувають на шляху демократичного транзиту.

Наталія Івчик, к.і.н.,
Рівненський державний гуманітарний університет

ПУБЛІЧНА ДИСКУСІЯ «УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ ТА ЄВРЕЇ: 1920–1950 рр.»

20 травня 2016 року неурядова організація Центр дослідження міжетнічних відносин Східної Європи, спільно з Українською асоціацією юдаїки, провела публічну дискусію «Український націоналізм та євреї: 1920–1950 рр.». Запрошеними дискусантами заходу виступили — Олександр Зайцев, Володимир В'ятрович, Юрій Радченко, Андрій Усач. Модерували це дійство — Сергій Гірик та, власне, автор цього допису.

Подія вже отримала цікаві і змістовні рецензії, від авторів, які, не з чужих слів, знають про нашу діяльність. Тому пани М. Мартиненко (рецензія на сайті «Україна Модерна») та М. Гаухман (рецензія на сайті historians.in.ua), подарували мені можливість не заглиблюватись у

Учасники публічної дискусії: Ю. Радченко, О. Зайцев, С. Гірик, А. Харченко, В. В'ятрович (зліва направо)

проблематику, у якій я, як справедливо зауважив один з рецензентів, не є фахівцем. Спробую лише поділитись враженнями, як представник команди, яка ініціювала дискусію. При цьому, дозволю собі, місцями, реагувати на деякі тези та припущення рецензентів.

Відразу висловлю думку, що дискусія відбулась (даруйте за очевидність) і всі наші очікування, як організаторів, справдились. Відкриваючи захід, я наголосував на двох моментах, важливих для нас. По-перше, ми віддаємо перевагу академічним заходам. Але, наукові заходи, не лише в Україні, поступаються в популярності розважальним шоу, і ми не мали претензії на вшент забиту залу. Тим не менше, аудиторія зібралась чимала, і я б не жалкував, що до нас не стали приєднуватись, наприклад, палкі «бійці» з соціальних мереж. По-друге, ми вважаємо надзвичайно важливим привернення максимальної уваги зацікавлених осіб до наших заходів, тож відеозапис був неодмінною умовою, яка призвела до значного збільшення аудиторії, нехай і постфактум.

Ми реалізували мету — представити на одному майданчику різні погляди. При цьому, важливим було, не перетворити це на виголошення монологів, а дати знаним дослідникам — нашим дискусантам, почути протилежну думку, так би мовити, «наживо», з можливістю прямої реакції. На жаль, доволі популярні в такому форматі обговорення, здебільшого, перетворюються на зібрання однодумців. Для тем, які є важливими, і одночасно залишаються «болючими» для суспільства, це не надто продуктивно. При цьому, як на мене, не варто було б і очікувати якоїсь «спільної резолюції», як підсумку заходу. На щастя, ми живемо не в тому суспільстві, де одностайність думок є показником «нормальності». Компроміс між різними

Виступає учасник дискусії п. Андрій Усач

Під час обговорення

позиціями, бажання говорити і переконувати опонента, цього цілком досить для здорової дискусії. І таке бажання я спостерігав у кожного з учасників.

Можливо, як прихильнику соціальної історії, мені б хотілось щоб її підходи нарешті перемогли аналіз офіційних документів та обговорення політичних актів. Можливо, такі зміни дозволять «побачити» і те саме «єврейське населення», яке в багатьох дослідженнях з проблематики, предстає як пасивний суб'єкт, на тлі подій. Наше обговорення тут не стало виключенням. І в цьому плані, думки Андрія Усача, які змінюють звичний ракурс, в мене викликали найбільший інтерес.

Цікаво, що обидва рецензенти заходу особливу увагу приділили позиції одного з дискутантів — Володимира В'ятровича. Було навіть висловлено припущення, що поява низки критичних статей, щодо його діяльності на посаді голови інституту національної пам'яті, вплинула на ініціативу щодо заходу. Мабуть, певна «медійність» пана В'ятровича відіграла тут свою роль. На моє враження, кожен з дискутантів вповні відповідав заявленому формату заходу. Історик — не є синонімом людини без емоцій та переконань. Більш жвавий темперамент когось з дискутантів може навіть додати цікавості полеміці, як це і зазначив один з рецензентів. Впевнений, що і жоден з учасників, не повинен був би відчувати якусь незручність. Навпаки, дискусія продемонструвала певну зрілість, даруйте на цьому слові, українських істориків. Варіативність дослідницьких

підходів, і єдність у важливих, як на мене, світоглядних, дозволю собі такий вираз, позиціях. Проблемні місця не замовчуються. По різному інтерпретуються, і це нормально, але не «витаються», як це було в СРСР. Загальна картина подій визнається складною, без намагань розфарбувати її в чорно-білі кольори. Одночасно, ксенофобія та дії спрямовані проти цивільного населення визнаються злочинними і неприпустимими. Дискусія продемонструвала, що ми можемо залишати проблеми минулого професійним науковцям, які готові дати раду з ними, замість того, щоб продовжувати життя старих міфів, які підживлюються стараннями окремих «спеціалістів». З нещодавнього досвіду таких намагань, назву ксенофобські дописи, колишнього учасника різних політичних ток-шоу — М. Погребинського, на сторінці Українського центру вивчення історії Голокосту, у ФБ-групі, які отримали належну відповідь від її модератора. Дискусія не поставила крапку в обговоренні проблематики. У грудні 2016 року, в Харкові, ці проблеми знову будуть підняті, під час конференції «Масове насильство та геноциди на українських землях: 1930–1940 роки». Перефразовуючи відомий вислів — історична наука — це щоденне обговорення. Далі буде!

*Артем Харченко, канд. іст. наук,
доцент кафедри політичної історії НТУ «ХПІ»,
координатор проєктів Центру досліджень міжетнічних
відносин Східної Європи.*

ВИСТАВКИ ЦЕНТРУ

ПЕРЕСУВНА ВИСТАВКА «ЄВРЕЙСЬКІ ДІТИ УКРАЇНИ — ЖЕРТВИ ГОЛОКОСТУ» В КРЕМЕНЦІ

Освітня виставка «Єврейські діти України — жертви Голокосту», підготовлена Українським центром вивчення історії Голокосту у співпраці з Музеєм «Будинок Анни Франк», подорожує містами України. Виставка присвячена долі єврейських дітей на українських теренах, що були під німецькою та румунською окупацією в роки Другої світової війни. Координатор виставки — вчитель історії Н. Колпаченко. Підготовку дітей-екскурсоводів та методичну підтримку здійснює Український центр вивчення історії Голокосту (Тренер з підготовки гідів — Надія Уфимцева)

Протягом квітня — травня 2016 року виставка працювала у Кременці Тернопільської області. В Кременецькій загальноосвітній школі-інтернаті I–III ступенів відбулось відкриття виставки «Єврейські діти України — жертви Голокосту». На відкритті був присутній директор Українського центру вивчення історії Голокосту д-р Анатолій Подольський. Екскурсоводами цієї виставки стали учні 7-х класів школи-інтернату, а координувала відкриття виставки — вчитель Наталя Тимошук. Виставка в школі-інтернаті тривала до середини травня.

Детальніше про виставку на сайті Кременецької загальноосвітньої школи-інтернату I–III ступенів:
www.kremenetsinternat.in.ua/novini/evreyski-diti-ukrayini-zhertvi-golokostu/

Інформація Українського центру вивчення історії Голокосту

ОГОЛОШЕННЯ

МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ ЧИ БЕРЕМО МИ УРОКИ З ІСТОРІЇ? КУЛЬТУРА ПАМ'ЯТІ ЯК ШЛЯХ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПОРОЗУМІННЯ Варшава, 27–30 жовтня 2016 року

Головним організатором конференції є Міжнародний освітній центр у Дортмунді ((IBV Dortmund) у співпраці з партнерами з інших країн. Мета конференції: надати можливість історикам, освітянам, журналістам, музейникам з Білорусі, Німеччини, Польщі, Росії та України звернути детальний погляд на складну історію XX століття (сталінізм, Друга світова війна, Голокост) Що ми в Україні знаємо про сучасну культуру пам'яті в Польщі та Німеччині, а також в Білорусі та Росії в пострадянський час? Яке суспільне значення має історична пам'ять сьогодні в цих країнах, які традиції та нові форми роботи в царині пам'яті?

Головним партнером проекту з боку України виступає Український центр вивчення історії Голокосту

Організатори конференції оголошують відкритий конкурс на подання заявок для участі в конференції. Заявку можна подати до **25 липня 2016 року**.

Робочі мови конференції: німецька, польська, російська.

Детальна інформація про конференцію, опис проекту, умови участі розміщена на офіційному сайті Центру: www.holocaust.kiev.ua/news/konf_varshava.html

Для заповнення форми заявки є можливість скористуватись посиланням: <http://goo.gl/forms/TN94kY6Gzs7pOOPd2>

Після 10 серпня 2016 року ті, що подолають відбір будуть поінформовані про участь в конференції та про організаційні питання.

АНОНС НАСТУПНОГО НОМЕРУ

- Щорічний семінар-школа з проблем вивчення історії Голокосту для вчителів середніх навчальних закладів України (Чернівці, 30 червня — 5 липня 2016)
- Дев'ятий щорічний освітньо-методичний семінар ім. Роберта Кувалека «Історія Голокосту на теренах Західної України та Польщі» (22–27 серпня, 2016)
- Наукові та навчальні заходи в рамках проекту «Геноцид ромів (циган) в добу окупації України (1941–1944): дослідження, викладання, увічнення пам'яті»
- Шостий щорічний науковий семінар в Меморіальному та Освітньому центрі «Будинок Ванзейської конференції» (21–26 серпня, м. Берлін)
- Нові видання Центру
- Новини бібліотеки Центру

Адреса редакції:

Український центр
 вивчення історії Голокосту
 вул. Кутузова, 8, кім. 109
 01011, Київ-11, Україна
 Тел./факс: +38 (044) 285-90-30

Редакційна колегія:

Анатолій Подольський
 Руслан Руденко
Дизайн, комп'ютерна верстка:
 Руслан Руденко

Видруковано:

ТОВ «Підприємство „ВіЕнЕй“»
 вул. Воздвиженська 1-Б, офіс 3
 Наклад: 700 примірників

www.holocaust.kiev.ua, e-mail:
uhcenter@holocaust.kiev.ua